

Днес в броя

**33 млн. лв.
за подкрепа
на дарованията
на България**

Зорница Гоган, председател на Асоциацията на българските училища в чужбина: „Предоставянето на възможност за полагане на матуритетен изпит по български в повече държави е ключов фактор, който може да мотивира учениците да изучават майчиния си език“

Проф. д-р Параскева Манчева, директор на Центъра по източна медицина към МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна: „Нарастващата потребност от холистичен подход подсказва, че бъдещето принадлежи на т. нар. трета медицина – синтез между западната и източната традиция“

АЗ.БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 31 (1726) 7 – 13 август 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв. / 0,97€

Снимка Студентски екологичен клуб BARBATUS

Екипи от студентски екологичен клуб BARBATUS към Тракийския университет заедно с преподаватели и ветеринарни лекари провеждат спасителни мисии за диви животни в засегнатите от горски пожари територии

38 млн.лв. за училища и детски градини

Министерският съвет отпусна близо 38 млн. лева по бюджетите на МОН и общини за финансиране през 2025 г. на три национални програми за подобряване на образователната инфраструктура.

Над 11 млн. лева се инвестират по Програмата за изграждане и основен ремонт на спортни площадки и физкултурни салони в държавните и общинските училища 2024 – 2027 г. в строежа или обновяването на 68 физкултурни салони и спортни площадки. Средствата се предоставят на три държавни професионални гимназии и 48 общини. По Програмата ще бъдат ремонтирани или реновирани общо 543 спортни пространства.

Изграждането на спортни пространства в училищата не само подобрява цялостната учебна среда, осигурявайки качествени условия за провеждане на часовете по физическо възпитание, но и насърчава здравословния начин на живот и формирането на нови умения, дисциплина и състезателен дух сред подрастващите.

Над 4,5 млн. лева се осигуряват за изграждане на нови корпуси и училищни помещения, както и за разширяване на детски градини. Средствата са за две държавни гимназии и 9 общини, които ще реализират общо 13 проекта. До момента по Програмата за изграждане, пристрояване, надстрояване и реконструкция на детски ясли, детски градини и училища 2024 – 2027 са предоставени близо 22 млн. лева, като се очаква да се изпълнят общо 92 проекта.

Правителството отпусна и допълнителни средства по предишното издание на тази програма, което се изпълнява в периода 2020 – 2025 г. Средствата се предоставят за изпълнението на три проекта в Пловдив: изграждане на нова детска градина в кв. „Южен“, пристрояване на ДГ „Буратино“, както и за разширяване на ОУ „Яне Сандански“.

До момента по тази програма са отпуснати над 160 млн. лева, като приключените проекти са общо 74. В резултат са разкрити близо 2700 нови места в детски градини, а в 30 училища са създадени условия за едносменен режим на обучение.

С проекта се предоставят и допълнителни средства за стартирали вече проекти в общините Якоруда, Белослав и Пловдив. АЗ.БУКИ

Строги правила срещу преписване на матури

*Засилва се и контролът при едnodневните
ученически екскурзии*

По-строги мерки срещу преписването и подсказването на държавни зрелостни изпити въвежда Министерството на образованието и науката. С промени в Наредба 11 за оценяване на резултатите от обучението на учениците се дава възможност за анулиране на зрелостни работи, когато в резултат на оценяването в отделни изпитни работи се установят идентични отговори на две или повече задачи, които изискват създаването на собствен текст.

Дава се и формулировка на това какво означава идентични отговори. Това са такива отговори, които в отделни изпитни работи съвпадат напълно или почти напълно – по структура, отговори, формулировки или решения, до степен, която изключва възможността за самостоятелно изготвяне.

При установяването на подобна идентичност председателят и членовете на съответната комисия съставят и подписват протокол за анулиране на тези изпитни работи. В протокола се описва и установената идентичност в съответните изпитни работи.

Целта на промяната е да се гарантира равнопоставеността при оценяването на държавните зрелостни изпити чрез ограничаване на възможността ученици да получават оценка въз основа на копирани или механично възпроизведени текстове, с което се защитава усилието на онези, които полагат реален труд, посочват от МОН. Оттам очакват новите правила да имат санкционираща и превантивна роля.

Измененията в Наредбата за оценяването са записани в заключителните разпо-

редби на проект на Наредба за изменение и допълнение на Наредба №10 от 2016 г. за организация на дейностите в училищното образование.

С предлаганите в нея промени се предвижда засилване на контрола при едnodневните ученически екскурзии. При такива училищата и детските градини ще трябва да уведомяват предварително регионалните управления на образованието, Изпълнителна агенция „Автомобилна администрация“ и сектор „Пътна полиция“ на МВР. Това е една от предложените от МОН промени в Наредба №10 за организацията на дейностите в училищното образование, публикувани за обществено обсъждане, съобщава Пресцентърът на МОН.

На стр. 2

В МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Министерският съвет одобри 2 268 220 лева за компенсация на семействата, чийто деца не са приети в държавни или общински детски градини поради липса на свободни места. Средствата се предоставят за 2016 деца от шест общини – Столична община, Пловдив, Варна, Родопи, Аксаково и Божурище. С решението се изплащат финансовите компенсации за периода от 1 май до 30 юни и ще бъдат преведени по бюджетите на общините.

Строги правила...

От стр. 1

Целта е да се гарантират сигурността на живота и здравето на децата и на учениците, включително при кратките пътувания.

Не по-късно от 24 часа преди началото на пътуването директорът на училището или детската градина ще трябва да уведоми ръководителите на съответните институции, като посочи маршрут на пътуването, начален пункт, дата и час на тръгване, очаквано време на пристигане в крайния пункт, час и сборно място за тръгване от крайния пункт, очакваното време на пристигане, продължителност на престоя.

Също така трябва да се предостави информация за сключения договор и данни за фирмата превозвач, когато пътуването се извършва чрез случайни автобусни превози, а в случаите при превоз за собствена сметка – и заповедта на директора на институцията.

Към момента нормативната уредба, свързана с пътната безопасност при организирани пътувания, е разписана в различни актове – Закона за автомобилните превози, Закона за туризма, Наредба 33 на министъра на транспорта и специална наредба от Закона за туризма.

За еднократните пътувания, които се организират само със санкция на директори, досега нямаше изрично изискване за уведомяване на отговорните институции, които имат контролни функции за проверки преди пътуване. Това се налагаше само при по-дълги организирани пътувания с нощувки.

Липсата на нормативна регулация при еднократните екскурзии създаваше предпоставки за повишен риск за живота и здравето на децата и учениците, както и административна несъвместимост между различните видове организирани превози. Липсата на ясен ред затруднява и упражняването на ефективен контрол от страна на компетентните институции – в т.ч. Изпълнителна агенция „Автомобилна администрация“ и МВР, уточняват от МОН.

Промените в Наредбата предвиждат също така, че ученици от V до XII клас могат да се преместват в паралелки над утвърдения училищен план-прием, ако условията на физическата среда позволяват това и ако резултатите им са позволявали формирането на бал, по-голям или равен на минималния бал за приемане в съответната паралелка.

Предлагат се и промени в текстовете, които посочват как се определя балът за класиране на учениците след завършено основно образование, предвид възможността за въвеждането на интегриран тест за НВО по български език и математика.

Други изменения в същата наредба регламентират, че за да се нарича „ваканция“ определен период в графика за учебното време, той следва да включва два или повече дни от отход. В Наредбата се записва, че през учебната година учениците ползват коледна, пролетна и лятна ваканция. А „за определена учебна година министърът на образованието и науката със заповед може да определи ползването и на есенна и/или междусрочна ваканция“. Това не означава, че учениците ще бъдат лишени от почивка между сроковете или около 1 ноември, но в тези случаи дните ще бъдат обявявани като неучебни, а не като ваканция, уточняват от МОН.

В тази връзка са и новите текстове, според които край на първия учебен срок следва да е денят, който съвпада с последния работен ден на седмицата.

Промените в Наредбата влизат в сила от деня на обнародването ѝ в „Държавен вестник“. **АЗБУКИ**

„Аз-буки“ подписва меморандум за сътрудничество със Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“ сключи меморандум за сътрудничество със Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тази стъпка представлява важен етап в развитието на дългосрочно и ползотворно партньорство между двете институции. На национално ниво „Аз-буки“ е утвърдено като водещо издателство в сферата на образованието и науката, а подписаният меморандум цели да укрепи сътрудничеството в различни аспекти на академичния живот и научната дейност с цел създаване на условия за по-ефективно и иновативно развитие на образователната среда в България.

Издателство „Аз-буки“, представлявано от директора му Емил Спашийски, ще работи в тясно сътрудничество със Софийския университет

„Св. Климент Охридски“, който е ръководен от ректора проф. д-р Георги Вълчев. Двете институции ще обменят опит и ще си сътрудничат за развитие на съвременни образователни и научни инициативи. В рамките на сътрудничеството ще се използват разнообразни канали за комуникация и партньорство, като основен фокус ще бъде създаването на научни изследвания и обществени инициативи.

Едно от ключовите направления на сътрудничеството ще бъде обменът на казуси от практиката и тяхното включване в учебния процес за по-качествено обучение на студентите. Студентските стажове и практики в Издателството ще предоставят на студентите от Университета възможности за реален опит и ориентация в професионалната сфера. Двете страни ще работят съвместно за раз-

витие на кариерното ориентиране, мотивация и подкрепа на студентите, като по този начин ще подпомогнат по-успешната им реализация след завършване. За постигане на по-голяма ефективност и иновации двете институции ще организират съвместни събития, като специализирани обучения, конференции, кръгли маси и работни срещи според конкретните нужди и актуални предизвикателства.

Важна част от сътрудничеството ще бъдат редовният анализ и оценка на постигнатите резултати, целите и напредъка по изпълнение на ангажиментите по меморандума. Страните ще извършват периодичен анализ на резултатите от сътрудничеството, ще оценяват напредъка по изпълнението на целите на меморандума и ще идентифицират нови възможности за съвместна дейност. **АЗБУКИ**

Подкрепа за 20 000 талантливих деца

Те ще могат да участват в подготвителни занимания на местно ниво в областта на изкуствата, културата, спорта, STEM и чуждите езици

Близо 20 000 деца и ученици ще бъдат насърчени на местно ниво да демонстрират своите таланти в областта на STEM, изкуствата, културата, спорта и чуждите езици и да постигат по-високи резултати в обучението. Това ще се случи чрез дейности по процедура „Подкрепа за ученици с таланти“, за която се предоставя безвъзмездна финансова помощ в размер на 33 млн. лв. Управляващият орган на Програма „Образование“ 2021 – 2027 г. публикува за обществено обсъждане проекта на насоки за кандидатстване по Процедурата.

От общия бюджет 27 082 758 лв. са средства от Европейския социален фонд плюс, а националното съфинансиране е 5 917 242 лв. За Северозападния, Северния централен, Североизточния, Югоизточния и Южния централен район са планирани 26 551 725 лв., докато към Югозападния са насочени 6 448 275 лв. Минималният размер на безвъзмездната финансова помощ за проектно предложение по настоящата процедура е 100 000 лева, а максималният – 750 000 лева.

Заложено е осигуряването на подкрепа на над 19 700 деца – 3285 в Югозападния район и 16 426 в останалите райони на планиране. Записано е и обхващането на 2760 деца от малцинства (включително маргинализирани общности като ромите).

Чрез обучителни и тренировъчни лагери, академии, майсторски класове, работилници, кръжоци, школи и други форми по Процедурата може да бъде осигурена подготовка на деца и ученици от предучилищна възраст до XII клас на местно ниво в областта на изкуствата, културата, спорта, STEM и чуждите езици. Целта е да се осигури възможност на максимално широк кръг малчугани и младежи от местните общности, чиито потребности не се удовлетворяват от съществуващите програми, да проявят талантите си и да развият своите способности и интереси в избраните области.

Снимка: Община Бургас

Още хиляди деца ще получат шанс да развият своите дарования в дейности, финансирани по новата процедура на Програма „Образование“

Подготвителни занимания на деца и ученици следва да се организират групово, като е препоръчително групите да бъдат малки. При обосновани случаи и когато подготовката е свързана с индивидуална работа (като например по музикален инструмент), по изключение може да се предоставя подкрепа за подготовка на дарованията чрез индивидуален подход.

При организиране и провеждане на подготовката на децата и учениците могат да се включват модули или теми, насочени към ключови социално-емоционални умения за развитие, свързани с изграждане на самодисциплина и устойчивост на разсейване, комуникативност, увереност, презентационни умения, емпатия, оказване на съдействие, умения за работа в екип, устойчивост на стрес и справяне с напрежение и други.

Максималната продължителност на подготовката на дете или ученик в областта на изкуствата, културата, спорта, STEM и чуждите езици е до 70 учебни часа. Всеки ще получи и удостоверение или сертификат за успешно участие.

По Процедурата ще се подкрепя и организирането и участието на деца и ученици в събития за насърчаване

на талантите на местно ниво като олимпиади, конкурси, състезания, включително състезания по професии, турнири, хакатони, STEM и научни и творчески фестивали и форуми, пленери, викторини, кръжоци, фестивали, работилници.

Като допълнителна мярка в подкрепа могат да бъдат предоставяни и еднократни стипендии и материални поощрения на отличени деца и ученици, участвали в събития. За календарна година може да се отпусне само 1 еднократна стипендия за дете или ученик с призово класиране. Нейният размер се равнява на еднократна стипендия на ученик от I до VII клас с изявени дарби – 195 лв.

Допустими кандидати и партньори по Процедурата са общини и районните администрации за Столична община, община Пловдив и община Варна. Партньори могат да бъдат и юридически лица с нестопанска цел с доказан опит и експертиза в сферата на образованието/изкуствата/културата/спорта и/или работата с уязвими групи, държавни и общински културни организации, частни културни организации, читалища, обществени библиотеки и спортни клубове. **АЗБУКИ**

Още 8 медала за олимпийците ни

Отборите по информатика и по география се завърнаха с по четири отличия

Два златни и два сребърни медала спечелиха българските ученици на 37. международна олимпиада по информатика. Това донесе на България и четвъртото място в света в неофициалното класиране пред САЩ и Япония, съобщават от Сдружението на олимпийските отбори по природни науки.

Успехът на родните таланти е най-доброто българско представяне в историята на най-престижното световно състезание по информатика. Надпреварата се проведе от 27 юли до 3 август в Боливия, като в нея се включиха над 330 състезатели от 86 държави.

Златните медали спечелиха Веселин Маркович (XII клас, „Д-р Петър Берон“, Варна), който влезе в топ 10 на света, и Александър Гатев (XII клас, Софийска математическа гимназия). Сребърните отличия завоюваха Андрей Стефанов (X клас, Първа частна математическа гимназия) и Борис Михов (XII клас, СМГ).

Ръководители на отбора са Илиян Йорданов (Институт по математика и информатика, БАН) и Виктор Кожухаров.

Идеята за Международната олимпиада по информатика е българска. През 1987 г. проф. Благовест Сендов предлага нейното създаване пред 24. генерална конференция на ЮНЕСКО. През 1989 г. в Правец се провежда първата олимпиада, а неин председател е проф. Петър Кендеров. До момента България има 131 медала от състезанието – 29 златни, 57 сребърни и 45 бронзови.

Още четири медала донесоха и представителите ни на 21. международна олимпиада по география. Те спечелиха 3 сребърни и едно бронзово отличие в Банкок, Тайланд, и записаха едно от най-добрите участия на България. Турнирът събра от 26 юли до 1 август ученици от над 50 държави.

Сребърните медали спечелиха Звездемир Пенев (XI клас, МГ „Д-р Петър Берон“, Варна), Борис Донков (XI клас, Национална природо-математическа гимназия, София) и Николай Костадинов (XII клас, МГ „Д-р Петър Берон“, Варна). Бронзовото отличие заслужи Кристиан Петров (XII клас, ППМГ „Никола

Състезателите по география потвърдиха мястото си в елита

Отборът по информатика е четвърти в света

Обрешков“, Казанлък).

Ръководители на отбора са гл. ас. д-р Калоян Цветков и доц. д-р Димитър Желев от Геолого-географския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Те коментират, че зад успеха стои дълъг път на отдаденост, старание и сърцатост.

Отбелязват и приноса на учителите на талантливите ученици – Димитрина Докимова, Василка Йорданова, Десислава Темелкова и Руслан Милев, на Геолого-географския факултет на Софийския университет в лицето на проф. Климент Найденов, по чиято инициатива тази година за пръв път Факултетът изцяло домакинства подготовката на олимпийците, на преподавателите, които подпомагат подготовката за олимпиадата – доц. Борислав Григоров, доц. Ахинора Балтакова, гл. ас. Ивайло Стаменков, гл. ас. Христо Попов, гл. ас. Мирослав Иванов, ас. Кирил Николов, Бяла

Момерова и Денис Урумов, на Сдружението на олимпийските отбори по природни науки, на Националната комисия за организиране и провеждане на олимпиадата по география и икономика, ръководена от доц. Емилия Патарчанова, както и на експерта по география и икономика в МОН Гертана Иванова.

„Още по-голямо е удовлетворението от обстоятелството, че двамата медалисти, които са абитуриенти тази година, от есента ще бъдат студенти на Геолого-географския факултет на Софийския университет“, добавят те.

През 2024 г. в Ирландия отборът ни спечели един сребърен и два бронзови медала. Година преди това в Бандунг, Индонезия, тимът ни записва най-силната си изява – две златни и две бронзови отличия. А през 2022 г. на проведената онлайн олимпиада състезателите ни завоюваха три сребърни отличия. **АЗБУКИ**

Снимки: Сдружение на олимпийските отбори по природни науки

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

За новото название бютибранш

Сия КОЛКОВСКА*

В последно време популярност в интернет получи названието *бюти бранш* (с разделно изписване), което се употребява със значение 'бранш, свързан с производството и разпространението на продукти и извършването на услуги (фризьорски, козметични и др.), предназначени за придобиване и поддържане на красив, естетичен външен вид'. Названието *бюти бранш* бе използвано и в официални документи на държавни институции и се появи на техните сайтове, което му придава в известна степен официален статут.

Първият компонент *бюти* на това название е заемка от английски, която в последно време е особено продуктивна като първа съставна част на цяла серия от наименования като **бюти зона* (употребено в държавен документ), **бюти индустрия*, **бюти център*, **бюти салон*, **бюти специалист*, **бюти блогър*, **бюти бранд* и други. Тъй като чуждата по произход съставка *бюти* не се е наложила като самостоятелна дума в българския език, според правописните норми е правилно всички названия, която я съдържат, да се изписват слято. Следователно единствената правилна форма на разглежданото тук название е *бютибранш*.

Голямата честота, с която се употребява *бютибранш*, се дължи в известна степен на неговата краткост. От друга страна обаче, езиковата му форма е разбираема само за тези, които имат познания по английски език. Същевременно като равнозначно на *бютибранш* в интернет се използва и словосъчетанието *разкрасителен бранш* (макар и значително по-рядко), което съдържа само съставки, утвърдени в българския. По тази причина можем да го препоръчаме вместо *бютибранш*, особено в документи, свързани с дейността на държавни институции.

*Д-р Сия Колковска е професор в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките.

Повече здравни кабинети в училищата и градините

Повече здравни кабинети в училищата и детските градини предвижда проект на Наредба за устройството и дейността на здравните кабинети в детските градини и училищата и здравните изисквания към тях, предоставена за обществено обсъждане, съобщава clnica.bg. Към края на 2024 г. те са 3656 в цялата страна според данните от електронните регистри на регионалните здравни инспекции. Те се намират в 1827 самостоятелни детски градини и 2363 училища.

В Проекта се посочва, че е необходимо техният брой да достигне 3760, за да бъде осигурена надеждна грижа за децата. Предвижда се минималният брой ученици, обслужвани от един медицински специалист, да бъде 800. Когато те са по-малко, той ще се грижи за децата в две или повече училища на територията на една община. Малчуганите в детските градини трябва да са не по-малко от 60. При по-малък брой специалистът ще обслужва повече от една детска градина.

Новост е, че се дава възможност за осигуряване на допълнителни количества медикаменти по препоръка на лекар. Професионалистите по здравни грижи, каквито са медицинските сестри, фелдшерите или лекарските асистенти в кабинетите, и занапред ще останат на трудови договори към общините. Всяка година обаче те ще трябва да преминават курс по първа помощ към БЧК или към Националния център за обучение и квалификация в системата за спешна медицинска помощ. **АЗБУКИ**

БАН разработва 39 проекта по Плана за възстановяване

В Българската академия на науките се разработват 39 проекта по Плана за възстановяване и устойчивост на стойност около 18 милиона лева. Резултатите и изпълнението на проектите ще бъдат представени на научни форуми и събития, насочени към бизнеса. Това става ясно при посещението на вицепремиера и министър на иновациите Томислав Дончев в четири института на Академията.

В Института по роботика той се запозна с изграждането на националната инфраструктура за квантова комуникация, трасе от която се реализира в рамките на Националния план. Инфраструктурата, която е част от европейската мрежа за квантова комуникация, гарантира сигурността на обмяната на информация между институциите както на национално, така и на европейско ниво. Със средства по Плана са закупени 3 платформи и е проведено обучение на 220 държавни служители и експерти.

В Института по органична химия с Център по фитохи-

мия е представен проект за улавяне на въглероден двуокис от сорбенти, получени от отпадни продукти в селското стопанство. Целта е разработване на технология, при която въглеродният двуокис от производството на големи предприятия се улавя и след това се трансформира в метан.

В Института по електрохимия са демонстрирани два проекта – за подобряване характеристиките на електролита и електрическите параметри на ванадиеви батерии и за разработването на електролизатор със Zero гар технология.

В Института по математика и информатика е представена иновативна софтуерна платформа за образователни игри с креативна визуализация.

„Трябва да търсим начини да разширяваме хоризонта на науката, но и ефекти за развитието на българската икономика“, коментира Томислав Дончев. Вицепремиерът обещава съдействие на учените от БАН за представяне на готовите им прототипи пред бизнеса. **АЗБУКИ**

Основна цел на Националната програма „Образование с наука“ е постигането на положителна трансформация в средното образование чрез използване на потенциала на академичните среди в дейности с научноизследователско, иновационно, педагогическо и аналитично значение за училищната практика.

Една от дейностите, които се реализира по нея, е Програмата „Приключения в музея“ на Националния археологически институт с музей при БАН.

В края на юли и началото на август в рамките на 7 дни по два часа всеки ден експерти от Музея разговарят с деца на възраст от 7 до 11 години за различни периоди от миналото на българските земи.

Стела МАРИНОВА

Иска ми се училището да е тук, в музея!“, с възнение казва един от малките археолози по време на заниманията от лятната програма. Малчуганите се потапят в света на археологията чрез забавни игри, направата на маски и амулети, търсене на скрити предмети. За всеки ден е подготвено и кратко филмче, създадено специално за деца, което ги въвежда в съответния период.

Първият ден е посветен на праисторическите периоди. След като изгледат филмчето, малчуганите се насочват към зала „Праистория“. Там, пред витрините с артефакти гл. ас. д-р Наталия Иванова им разказва повече за предметите. Първите три дни тя води програмата заедно с гл. ас. Жени Василева. Последните два с децата работи екскурзовод Ива Братанова.

„За нас е най-трудно да представим информацията по подходящ за децата начин. Разказваме им какви са основните промени през всяка епоха, как са живеели хората тогава, в какви къщи и как са ги строили, с какво са се хранели, как са се обличали, какви животни са отглеждали, в какво са вярвали, както и как археолозите научават за това“, обяснява гл. ас. д-р Иванова.

След разказа децата се включват в игра с картинки на скрити в залата предмети. Малките археолози трябва да ги потърсят и когато ги намерят, залепват стикер. Играта „Търси и намери“ е сред най-любимите.

Заниманията през първия ден продължават с разговори за изкуството през праисторическите епохи. Представят се някои от най-известните пещери с рисунки – Ласко във Франция, Алтамира в Испания, Магурата в България, като участниците разглеждат илюстративни материали, свързани с тях. След това децата могат да направят своя собствена пещерна рисунка.

„Имаме шаблони на мамути, елени. Разбира се, винаги им казвам, че могат да нарисуват каквото поискат. Няма грешно и правилно“, казва с усмивка експертът.

За финал децата изработват праисторическа фигурка от глина. В помощ на малките майстори са картинки с примерни модели. Ако някой се затруднява, може да развихри въображението си и да сътвори глинена фигура по своя идея. Така, едно от децата прави и праисторическо зайче.

Заниманията през втория ден са посветени на траките – това е най-

древният народ, за който имаме данни, че е обитавал днешните български земи. Децата знаят и са чували не само за тях, но и за римляните. Разбира се, беседите не протичат и без бисери. С усмивка гл. ас. д-р Иванова дава за пример, че е чувала от децата, че „траките са вярвали в подробен живот“.

След филм за траките, техните богатства, вярвания и облекло децата разглеждат съкровищата, гробни находки, въоръжение, накити и научават тяхната история в зала „Трезор“. След това показват колко наблюдателни са били, и започват да търсят скритите предмети в залата.

„За децата е много интересно, че върху много от предметите от тракийския период, както и в по-късни периоди при гръцки и римски находки са изобразени различни митични същества – обяснява събеседничката ми. – На тази възраст деца са запалени по легенди и знаят за много митични същества. Първо им разказваме за някои от най-известните – Горгона Медуза, Грифон, Сфинкс. Говорим си кое същество какво представлява, какви свръхестествени сили е имало.“

Съществата често са скрити като детайл от някой предмет и децата много се забавляват. А сред най-честите въпроси е: „Къде е Горгоната?“.

След това оцветяват картонени маски на Горгона и Грифон и се снимат за спомен. Завършват и различни картинки на тракийски воин или тракийска принцеса.

За оцветяване имат и книжка с митичните същества, която могат да отнесат обратно въщи. В нея могат да прочетат и допълнителна информация за тях.

„България – земя на много цивилизации – запознаване с най-интересните предмети от културите на гърци и римляни“ е темата в третия ден от лятната програма в Археологическия музей.

„През VII и VI век пр. Хр., в последния етап от т.нар. гръцка колонизация, хора от различни полиси достигат до западния бряг на Черно море, където основават свои колонии. Такива са например Аполония Понтика – днешен Созопол, Одесос – днешна Варна, Месамбрия – днешен Несебър. Имаме няколко витрини с находки от некрополите на тези гръцки градове“, обяснява експертът.

Сред тях са фигурки на актьори. Гл. ас. д-р Иванова разговаря с децата за ролята на театъра в обществото на древните елини, какви предмети са се поставяли в гробовете, как са общували с траките от вътрешността, как са обменяли идеи и стоки. Обсъждат и боговете, в които елините са вярвали. Темата е интересна за децата. Музеят разполага с различни експонати на древногръцки богове – каменни релефи, скулптури, бронзови статуетки. Така малките археолози научават кои са Зевс, Аполон, Атина, Дионис, Афродита, Хермес и Асклепий.

„Обяснявам им как да ги разпознават, защото всяко божество има

характерен атрибут. Например Зевс е с орел и мълния, Атина е с шлем, Хермес е с крила на сандалите и на шапката. Асклепий е с тояга и змия. Те помагат да се разпознават полесно по каменните паметници“, разяснява събеседничката ми.

По време на третия ден обсъждат някои от облеклата при елините. За децата е интересно, че дрехите са се закопчавали с фибула – еквивалент на съвременната безопасна игла. За участниците има отново и картинки за оцветяване.

Следва и темата за римската епоха. Децата и експертът правят обиколка в централна зала, където разглеждат някои от най-интересните предмети. Сред тях са бронзова глава на Аполон, открита в Сердика – днешна София, мерителна маса, която има форми с различна вместимост и се предполога, че е използвана за измерване на зехтин и вино, статуята на Фортуна, малки огледала, които са били полагани като дар в светилища. Спират се и пред бронзова глава на император Гордиан, научават повече и за други императори. Саркофазите също са интересни за децата.

Интересен експонат е афишът от Сердика, който представя борба между хора и животни, между животни и животни. Той е като рекламна на игрите, които са се провеждали в амфитеатъра в днешна София.

Друг интересен експонат е фигурка на конче с количка и конник, която представлява играчка. Тя вероятно е била теглена с въжечце.

Снимки Олег Попов

Младите изследователи търсят скрити символи сред експонатите

На лов за Горгона

Малки изследователи търсят скрити предмети и правят пещерни рисунки в лятната програма в Националния археологически музей

Децата имат възможност да подържат и модел на меч

Децата се запознават и с картинки на кукли. В музея в София няма такива, но в този в Созопол има. Те са открити в Аполония и Несебър. Куклите са от глина, но ръцете им са били подвижни, като са били оцветени, както и голяма част от каменните статуи.

Във всяка зала гл. ас. д-р Наталия Иванова не пропуска да попита децата кои предмети за тях са най-интересни. Споделя, че има намерение да направят книжка, която да показва най-интересните предмети в музея според предпочитанията на децата.

„Трудно е да погледнем експонатите през техните очи. Първо, ние сме възрастни, второ, обременени сме с наука. Интересно е да ми разкажат кой предмет за тях е интересен и защо. Има експонати в музея – например зооморфни фигурки, за които не сме сигурни какво животно е изобразено. Винаги е интересно да чуеш мнението на децата. Те виждат понякога неща, които ние не виждаме“, посочва тя.

След това беседата продължава с разговори за игрите на децата в Древна Гърция и Рим. Малчуганите научават например как се играе римският вариант на морски шах, който се нарича рота. Играят и с пластмасови ашици – костички от петата на коза.

„Кога ще хванем меч?“ е друг често задаван въпрос от участниците в лятната програма. И в четвъртия ден на заниманията те имат възможността да подържат модел на меч, който тежи колкото истински, но разбира се, не е остър. Разглеждат и гостуващата изложба „Хроники от стомана“ с изложени мечове от Средновековието.

Всъщност в четвъртък заниманията е посветено на „Славните векове на българското царство“. Отново денят започва с филмче и разходка из зала „Средновековие“. Децата научават повече за бита на средновековните българи, решават интерактивни загадки, а с помощта на молив и ножичка правят сами от картон копие на розетата от Плиска.

Последният ден преминава в разходка около Музея, през останките от римска Сердика. А за финал всяко дете получава грамота и първа тетрадка на малкия археолог, в която има тематични задачи.

Следващата лятна програма е от 18 до 22 август, като записването е до 15 август. Таксата за участие е 120 лв.

Зорница Гоган, председател на Асоциацията на българските училища в чужбина:

Веднъж децата да влязат в училище и след това ги завладяваме

Възможността за матуритетен изпит по български в повече държави е ключов фактор, който може да мотивира учениците да изучават майчиния си език

Зорница Гоган е училищен ръководител на Българското училище „Райна Княгиня“ в Дъблин и Корк, Ирландия. От 2023 г. е член на Управителния съвет на Асоциацията на българските училища в чужбина. През юли 2025 г. е избрана за председател на УС на организацията.

Преподава в системата на българските училища в чужбина от 2010 г. Магистър по английска филология от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, специалност „Английски език и методика“.

Автор е на учебни помагала за подпомагане на обучението в чужбина, съобразени с Европейската езикова рамка, одобрени от Министерството на образованието и науката.

Разговора води
Стела МАРИНОВА

Гжо Гоган, поздравления за избирането Ви за председател на Асоциацията на българските училища в чужбина. Как се почувствахте, когато научихте, че колегите са Ви гласували доверие?

– Това ме мотивира да се усмихна и с отговорност да поема позицията на председател на Асоциацията. Нашата организация има 18-годишен опит. Много хора са оставили следа с работа си в нея и за нейната кауза.

Признавам си, че бях изненадана, тъй като съм част от Управителния съвет от две години. Преди това също бях активен член.

Общото събрание на Асоциацията беше насрочено за деня преди официалното откриване на Осемнадесетата годишна конференция на организацията. Тази година имахме за задача да направим и промени в устава. На миналогодишното Общо събрание съставихме 5-членна работна група. Те работиха в синхрон цяла година и изготвиха почти изцяло нов устав.

Приехме по-различно разграничение на членовете в Асоциацията. Досега имахме юридически и физически членове. От правна гледна точка, трябваше да променим названието „юридически“, защото в повечето случаи училищата, които членуват в АБУЧ, не са юридически организации. Обособихме три вида членство в Асоциацията – пълноправно, асоциирано и почетно.

Втората голяма промяна беше свързана с мандата и числеността на Управителния съвет. Намалихме броя на членовете му – досега бяха от седем до девет души, а вече са от пет до седем души. Също така гласувахме те да могат да бъдат преизбирани само веднъж. Смятаме, че трябва да има приемственост и да се включват нови хора с нови идеи, които да работят със сили и желание в организацията.

Направихме промяна и в избора на председател на Асоциацията. За първи път той бе избран с гласуване от членовете на АБУЧ по време на Общото събрание. Досега изборът се случваше в рамките на Управителния съвет, като на първото си

заседание членовете му избираха помежду си председател. Този път всички членове на Общото събрание дадоха тайно гласа си за някого от седмината членове на Управителния съвет.

– Какви цели си поставяте? По какъв начин искате да надградите това, което предшествениците Ви са постигнали?

– Наистина говорим за надграждане, защото държим да има приемственост в много от посоките, в които АБУЧ върви през годините. Занапред ще се концентрираме да бъдем по-отворени към други организации и институции. Ще се съсредоточим към най-важните ни членове – училищата, със споделяне на полезни практики, помощни материали, проекти, семинари, обсъждания, конференции.

Искаме и да ангажираме повече хора в дейността на Асоциацията чрез работни групи. Видяхме, че тази за промяна на Устава работи ефективно, въпреки че участниците в нея бяха от различни краища на света. Смятаме, че ако ангажираме повече от членовете си в работата на Асоциацията, по този начин те ще се чувстват по-близки до организацията. А това е много важно.

На първото заседание на Управителния съвет ще предложим и решим какви работни групи бихме искали да създадем.

– Как премина тазгодишната конференция?

– Имахме среща с директора на Дирекция „Образование на българите зад граница и училищна мрежа“ Ваня Балчева и с експерти от МОН. Ние винаги си сътрудничим добре и всички колеги очакват с нетърпение информацията, която МОН поднася. Всяка година ни представят и актуални данни за мрежата от неделни училища.

Проведахме се няколко работни групи. Първата бе посветена на извънкласните дейности. Видяхме презентации на Българо-австрийското училище „Св. св. Кирил и Методий“ във Виена, чийто екип представи 30 години училищен театър „Палави звезди“. Българското училище „Звънче“ – Сърбитън, Великобритания, ни представи своя читателски клуб „БългарЧЕТА“.

Писателката Здравка Евтимова сподели истории от житейския и творческия си път. В друг панел

Снимка: Личен архив

доц. д-р Илияна Димитрова и доц. д-р Невена Гавазова представиха литературната антология „Сезоните на българската литература“ (първа част: поезия). Имаше и прожекция и дискусия с режисьора на документалния филм „Мила родина“ Станимир Трифонов.

Изключително удовлетворена съм от работата, която свършихме. Видях ангажирани колеги с желание да работят, обединени от каузата ни да съхраним езика, културата и духа на България. Прочица си, че сме устойчива мрежа от български училища зад граница и надявам се, активен глас пред институциите, за да можем да съдействаме на училищата в техните нужди. Да сме проводник за обмен на идеи. Беше вдъхновяващо да сме заедно.

– Как се е разраснала мрежата от неделни училища? Какво сочат данните на МОН?

– Видяхме интерактивна карта, по чиято реализация работи МОН, с българските точки по цял свят. Бяха маркирани там, където има български училища, центрове за български език и като цяло дейности, свързани с българското образование и култура. Експертите казаха, че картата е динамична и буквално за дни на нея се появяват нови български точки.

Над 400 български училища зад граница ще включва списъкът за 2025/2026 г., който ще бъде публикуван съвсем скоро. В тях се обучават 39 500 деца. Точките на обучение по български език по света пък са 695, като в тях влизат и

филиалите на неделните училища.

– Според Вас на какво се дължи нарастващият брой училища и техни филиали?

– Има няколко фактора, които влияят комплексно на този процес. Първо, ако сте родител, много по-голяма е вероятността да заведете детето си в българско училище, което е близо до вас. След пет дни обучение в училищата в съответната държава малко са родителите и учениците, които пътуват по два-три часа до най-близкото българско училище, където детето да прекара учебния ден, а след това да се върнат у дома. Това е подвиг от тяхна страна.

Второто – българите осъзнават колко е важно за децата им да имат българска идентичност, да знаят, да помнят езика и културата си.

Най-важното е веднъж децата да влязат в училище. След това им харесва и им е интересно да учат за нашите традиции и култура. Всичко, което им показваме и представяме в училище, ги завладява и е лесно да останат. Трудната стъпка е първата – да постъпят при нас и да видят колко е хубаво. Те създават приятелства. Ако успеем да обхванем от по-рано малките деца в образователната структура, те истински се забавляват и им харесва.

– Какво трябва да се промени, за да могат по-големите ученици да не напускат българските школи, когато се сблъскат с по-сериозните уроци в местните си училища?

– За съжаление, възпитаниците ни в тази възраст наистина намаляват, но ангажиментите в местните им училища са само един от факторите. Те имат много работа, домашни, изпити, тестове и в един момент се оказва трудно да съвместят и българското училище. Ние обаче няма как да повлияем на това.

Но олекотяване на тежестта в учебните програми в среден и горен курс би могло да бъде предпоставка за това повече ученици да остават в неделните училища. Или ако обучението в тях им помага да завършат и да имат изпит по български език, който да бъде признат като матуритетен. А след това да могат да използват резултата в по-нататъшното си образование. Този фактор е ключов и може да ги мотивира и задържи при нас.

В Ирландия сме щастливици, защото сме от малкото държави в Европейския съюз, в която българският език е матуритетен. С изпитите за завършване на ирландско образование нашите ученици могат да държат и изпит по български език. Той се състои от няколко части, като учениците показват уменията си да владеят български език като роден, а не като чужд. Обучението им в българското училище в чужбина ги подготвя за този изпит. В Дъблин имаме и класове, с които работим за подготовката за полагането на изпит по български като част от ирландските матури (Leaving Cert Exam).

Имаме деца, които са напуснали в средата на обучението си в V, VI, VII клас – това е моментът, в който става трудно, и се връщат отново в училище в IX – X клас, за да могат да натрупат необходимите знания за полагането на този изпит.

Мотивацията и усилията от страна на родителите са фактор до IV – V клас. Оттам нататък е важно мотивацията да бъде на самото дете. А възможността да положат изпит, който да има принос в резултата им в средното образование и завършването на образователната система в съответната държава, е голям плюс.

– В кои държави българчетата могат да положат матуритетен изпит?

– Ирландия, Швеция и Финландия са трите държави в Европейския съюз, които официално признават и оценяват майчиния език на училищата в рамките на матурите. Имаме надежда, че това може да се случи и във Великобритания и в други страни.

На срещата с МОН набелязахме тази възможност като поле, в което АБУЧ ще продължава да работи. Това не е нова кауза за нас. Трябва да се действа за всяка държава поотделно. Решили сме да се фокусираме засега в рамките на Европейския съюз. Очаква ни сериозна работа, но тя е вдъхновяваща, защото тези каузи са в сърцата ни. Невъзможно е да правиш това, ако не си посветен на него, ако не върваш в тази мисия.

Училище на радостта

Това е амбицията на екипа на ОУ „Никола Прокопиев“ в с. Сборище, Сливенско

Зина СОКОЛОВА

Основно училище „Никола Прокопиев“ в с. Сборище, област Сливен, има дългогодишна история. То е създадено през 1892 г. и тази година се честват 133 години от основаването му.

„Първият учител и човекът, който го основава, е моят пращичко Стефан Попов. Той е и първият свещеник и първият учител в селото“, казва Таня Яначкова, директор на училището.

В началото училището се е помещавало в дюкян. Впоследствие със средства, събрани от патриотично настроени хора от селото, е направена първата му сграда. През 1976 г. е изградена и втора, която се свързва с първата. В тях учениците учат и до днес. Повече от 20 години тук се обучават предимно деца и ученици от ромския етнос.

„Директор съм на училището от 2006 г. – разказва Таня Яначкова.

– Тогава съотношението между ученици от българския етнос спрямо ромския беше 70 на 30. Днес тук се обучават 100% ученици от ромската етническа група. Техният брой варира между 180 и 220 в зависимост от трудовата миграция на родителите. Учениците са от селището и това поставя определени отговорности не само към мен, а и към колегите. Това са хора, обединени от идеята, че сме тук, за да

*погнوماгаме
за адаптацията,*

социализацията и привличането на децата от този етнос към образователната система. Мисля, че сме много обединени точно от тази идея – да превърнем ОУ „Никола Прокопиев“ в училище на радостта.“

Таня Яначкова е от първите директори, които от 2009 г. започват да налагат системата за наставничеството още преди това да бъде прието като норма в закона. Когато има новоназначена учителка или учителка, която се връща от отпуск по майчинство, директорката ѝ определя наставник, който да ѝ помогне да се адаптира към спецификата на работата и как се общува с родителите.

„Моите педагогически търсения ме отведоха и в Университета в Монпелие във Франция – подчертава Яначкова. – През 2018 г. три месеца прекарах в Лабораторията за иновации в образованието (LIRDEF) към Университета. Там под ръководството на проф. Фредерик Тортера, в чийто екип съм, работим по глобалната тема за ранно детско развитие на деца мигранти, емигранти, деца от социално слаби семейства и от т. нар. етнически малцинства.“

По време на престоя си във Франция тя посещава училища, в които се обучават деца от уязвими групи. Харесва ѝ практиката в едно от тях – начално училище „Шарл Перо“ в град Пезенас. Там един път седмично учителите имат приемни ден и родителите заедно с децата си участват в различни образователни игри. Така на ротационен принцип, освен че се опознават взаимно, семействата опознават и съучениците на своето дете.

Снимка ОУ „Никола Прокопиев“ – с. Сборище

Всички големи български празници са в календара на иновацията на училището – „Larbook – Тракия, фолклорната област, в която живеея“

Таня Яначкова,
директор

Директорката прилага този опит като иновативна практика. Когато се завръща в България, тя заедно със своите колеги Петко Петков – зам.-директор, Пенка Желева – учител в целодневна организация на учебния ден и ръководител на иновацията, и Таня Душкова – старши учител по математика, разписват 4-годишна иновативна програма „Larbook – Тракия, фолклорната област, в която живеея“. Идеята е одобрена от МОН и от 2019 г. ОУ „Никола Прокопиев“ е в списъка на иновативните училища. Целта на иновацията е децата да научат за своите корени.

„Така стъпка по стъпка успяхме да приобщим учителите към целите и предизвикателствата на образованието. Беше много хубаво, защото за всеки от часовете колега подготвяше определена тема, представяше я пред нас, пред родителите и съвместно с децата правехме различни неща,“ подчертава директорката.

В часовете на иновацията учениците учат за символите на България – знаме, герб, химн, фолклорните области, характерни музикални инструменти, облекло и песни, обичай и ритуали. За Деня на християнското семейство всеки изработва не само подаръци за своите близки, но и малък лапбук „Моето семейство“.

В календара на иновацията са и празниците 1 ноември – Ден на народните будители, Николден, Бъдни вечер и Коледа. Всяка го-

дина с подкрепата на родители и доброволци учениците изработват кукерски маски.

Винаги се канят и гости като Ансамбъла за народни песни и танци – Сливен, които бяха част от урока „Музикалните инструменти в Тракия“, Мъжка танцова формация „Димитров“ – част от урока „Танците на Тракия и заучаване на тракийски народни хора“, Гайдарска школа „Христанов“ и други.

За Националния празник на България 3 март учениците изнасят урок за Руско-турската освободителна война и посещават гробната могила „Казашки орех“. Със събраната информация правят лапбук, посветен на Трети март.

Пенка Желева, ръководител на иновацията,

*по активен начин
представя
пътя на хляба.*

Използвайки хлябна арт терапия, тя показва на учениците и как се правят рисунки с брашно. „С тази тема участвахме на Националните педагогически четения в Котел през 2023 г.“, посочва директорката.

Още от 2009 г. и 2010 г. се осъществяват партньорства по тогавашната секторна програма „Коменски“ към Центъра за развитие на човешките ресурси. Първият проект е „Историята в картини“, а вторият – „Лицата на Европа“. Изработва се и пътуващ учебник, в който всяка държава посочва специфични за нея храни, музика и традиции.

„Имам самочувствието да твърдя, че училището в село Сборище се развива успешно и в правилната посока. Към момента работим по два международни проекта: „СТЕМ с холограми“, съвместно с училище и неправителствена организация от град Кочани, Република Северна Македония, и с училището GESTA (в което е учила кралицата на Испания) и Инспектората по образованието от

град Овиедо, провинция Астурия, Испания. От българска страна партньор на нашето училище е РУО – Сливен“, обяснява тя.

По другия международен проект „CONCRETE – Съвместни инициативи за подобряване на включването на малки деца от уязвими семейства на имигранти“ работят с Университета на Монпелие (Франция), Университета „Витаутас Дизьои“ (Литва), Университета в Ставангер (Норвегия) и Университета в Мостар (Босна и Херцеговина).

„Благодарение на контактите ми с Университета в Монпелие нашето училище участва в проучванията на процесите, свързани с лингвистичната адаптация на подрастващите в петте държави, включени в проекта. Дълбоко убедена съм, че опирайки се на резултатите от тези изследвания, ще успеем да мултиплицираме добрия международен опит в нашите условия“, казва Яначкова.

Връщайки се назад във времето, директорката си спомня как по време на пандемията, освен че работят онлайн с учениците, учителите Пенка Желева и Таня Душкова, подпомогнати и от останалите си колеги, проектират и с доброволен труд

*правят красиви
външни градини,*

което допринася за добрия външен вид на училището и сплотява екипа още повече.

„А за да бъдем екип и да сме сплотени, освен наставничеството, което по принцип е от шест месеца до една година, правим редовно и тиймбилдинг, или т.нар. изнесени обучения, в които колегите могат да се отпуснат, да се опознаят – подчертава директорката. – Това влияе добре на екипа и стимулира работата на учителите. Защото съвременното общество не разбира какво е да си учител на роми, колко сили, енергия и воля са необходими на учителя, рабо-

теш в мултикултурна среда. Имала съм случаи с кандидати за работа, които, щом разберат какъв е етническият състав на учениците, се отказват от работата. След такива срещи човек се чувства обезсърчен, премисля отново и отново всичко, което е постигнал. Да, без да „свалям гарда“, реших твърдо, че трябва да бъде по-различна от всички други и да предоставям интересни практики, обучения, позитивна образователна среда, модерна материална база, за да могат колегите да предпочетат да работят точно в нашето училище, точно с нашите ученици, точно с нашия екип, точно с мен като ръководител. И в началото на всяка учебна година изцяло обновяваме класните стаи на първокласниците и ги превръщаме в едно чудесно привлекателно място не само за децата, но и за колегите учители. Следваща крачка е

*партньорството
с родителите.*

Аз съм местна и това е моят голям плюс, всички ме познават и ми се доверяват. Това, от една страна, ме радва, но носи със себе си големи отговорности. От години изграждаме приятелски и партньорски отношения със семействата на нашите ученици. И когато на 15 септември първокласниците за пръв път прекратят училищния праг заедно със своите родители и видят красивите обновени класни стаи, просторните коридори, украсени с детски рисунки, те изразяват възторга си от уютната атмосфера в училището. Признанието им е най-ценният атестат, че сме успели.“

В ОУ „Никола Прокопиев“ нямат сериозни проблеми с обхвата на учениците. Родителите се доверяват на директорката и нейния екип и знаят, че те го правят на 100% за тях. Със средства по програмата за работа с уязвими групи са назначени и двама образователни медиатори, които са особено полезни, защото убедително популяризират училищните политики сред родителската общност.

По повод 8 април, Международния ден на ромите, група ученици от ОУ „Никола Прокопиев“ посещава Президентството на Република България. Децата и техните ръководители са приети от вицезидента Илияна Йотова.

„Имаме изяви ученици, които не бяха ходили в София, не бяха наясно за структурата на държавата и затова организирахме това посещение – подчертава Таня Яначкова. – Идеята е на самите ученици, която се роди спонтанно на една среща. Казах: „Госпожо, защо не ни заведете при президента?“. Обещах им, а госпожа Йотова откликна на нашето предложение. Направих визитка на училището и изработих дипломки с информация, за да могат да се запознаят с образователния процес в него, и на 8 април 2025 г. посетихме президентската институция. То бяха вълнения, то беше радост! Представих нашето училище, споделих визията ни за бъдещото му развитие и разказах за успехите и предизвикателствата, с които се срещаме в ежедневието си.“

В този брой „Аз-буки“ отива на гости на малко училище, което се намира в сърцето на Родопите. Учениците в ОУ „Юрий Гагарин“ в Смолян пресъздават стари обичаи и характерния диалект на региона, учат се да приготвят традиционна за него храна, обличат автентични костюми и опознават предците си в рамките на иновацията „Децата на Родопите – пазители на традициите“, която вече трета година успешно прилагат.

Снимка ОУ „Юрий Гагарин“ – Смолян

Танцова група „Родопчанче“ с ръководител Росица Балжиева представя спектакъла „Родопска седянка“ по време на четвъртото издание на фестивала „Словото – сила и необятност“ във Велинград

Дияна КОЧЕВА

За да бъде улеснено изучаването на историята на родния край, е необходимо у учениците да се създаде интерес към миналото. Точно такъв е основният замисъл на всичко, което правим – да тръгнем заедно по стъпките на историческото минало на Родопите, да учим нови неща, да се забавляваме, да комуникираме помежду си, да се създава дух на единство и приятелство. По този начин неусетно научаваме обичаите, етносите, фолклора, културните, историческите и природните забележителности, диалектите, традиционната кухня и биоразнообразието на региона ни, разказва за „Аз-буки“ директорката на ОУ „Юрий Гагарин“ в Смолян Йорданка Дюлгерова.

В първата година по проекта изработват електронни книжки, в които децата събират песни от Родопския край и записват характерния диалект за региона. През втората година организират работилница за изработка на мартенички, сурвачки и боядисване на яйца с традиционни материали. А третата година посвещават на опознаване на знакови места в региона и възстановка на забравени традиции. В Широка лъка например пресъздават обичая лазаруване. Посещават и килийното училище в града.

В рамките на работата по проекта решават да вземат участие в третото издание на ученическият театрален многоезичен фестивал „Словото – сила и необятност“, който се провежда всяка година във Велинград. Учениците представят своя театрална интерпретация на пиесата на Шекспир „Ромео и Жулиета“. Интересното в нея е, че актьорите говорят на автентичен родопски диалект.

„Всичко това, събрано в едно, е дейност, която се извършва много преди да кандидатствате за статута на иновативно училище на Министерството на образованието и науката“, обяснява директорката. Проектът завършва със създаването на филм, посветен на цялата дейност по Националната програма „Иновации в действие“.

Прекрасна равностметка под формата на късометражна лента имат и за предишната си иновация – „Еко училище на щастието“.

„Щастието при нас се купува с плодовете, зеленчуците и цветята, които ние – учители и ученици, сами отглеждаме в нашата биоградина“, обяснява моята събеседничка.

Признание

По време на връчването на първите Национални награди за приобщаващо образование тази година директорката на ОУ „Юрий Гагарин“ в Смолян Йорданка Дюлгерова получава признание за дългогодишната си работа в тази сфера, като е класирана сред първите трима в категорията „Директор на годината“.

„Тази награда не е за мен, а за моя екип и родителите, които откликват по всяко време за всичко в името на децата“, споделя Дюлгерова. И подчертава факта, че се радва на любовта и подкрепата от семействата на своите ученици. Особено на тези на децата със специални потребности. Благодарността им се вижда и във всеки техен разговор, жест и поглед. Родителите оценяват това, което екипът на училището прави за децата, и в тяхно лице виждат партньор и съмишленик.

„Не гледаме на тези деца като различни от останалите. Напротив, те са нашите слънчици, които по нищо не се различават от другите ученици, и точно това се оценява от родителите. Вярвам, че това е и сред основните причини да изберат нашето училище за образованието на своите деца“, споделя Дюлгерова.

ка. В училищния двор имат опитно поле и класна стая на открито. А децата много обичат да прекарват повече време там, сред природата. Гордеят се, че

сами засаждат и отглеждат плодове и зеленчуци,

а след това прибират реколтата и приготвят вкусни ястия.

„От септември сме решили да възобновим дейностите в опитното поле, независимо че вече прилагаме други иновации“, казва Дюлгерова.

Новата учебна година ще започнат и с откриването на STEM център в областта на природните науки и информационните технологии. Предвидено е в него да се водят не само часовете по природ-

ни науки, но и да творят младите им журналисти. Учениците издават и вестник, чийто девиз съвпада с девиза на училището – „Напред и нагоре“. През новата учебна година ще отбележат и 145 години от създаването на школото. Подготовката за празника предстои, но е сигурно, че тържеството ще се превърне в значимо събитие за цялата обществност.

Наесен ОУ „Юрий Гагарин“ в Смолян очаква 96 ученици, като миналата учебна година броят на възпитаниците им е с десет по-малко – 86.

„Надявам се до 15 септември да надвишим 100. Още идват родители от други училища и областни градове, които искат да запишат децата си в I и V клас при нас. Срокът за подаване на документи все още не е изтекъл“, отбелязва директорката

Дюлгерова. Въсъщност до 2000 г. училището обучава ученици до XII клас, но демографските процеси водят до промяна.

Днес в школото предлагат индивидуална, самостоятелна и комбинирана форма на обучение. „Истината е, че училището ни е много предпочитано точно заради тези две форми – индивидуална и комбинирана, защото работим с много деца със специални образователни потребности“, уточнява тя.

В повечето случаи това са деца с ТЕЛК решения и сериозни здравословни проблеми. Техният брой към момента е 27, като никога не е спадал под 20.

В смолянското ОУ „Юрий Гагарин“

работи много успешен екип за подкрепа – двама ресурсни учители, логопед и психолог,

а по проект „Успех за теб“ – помощник на учителя и медиатор. Имат оборудвани два ресурсни кабинета и два за логопедична и психологична подкрепа.

Още едно доказателство за приобщаващия характер на училището е и че в него учениците със специални потребности, наравно с всички други деца, редовно участват в конкурси и състезания. Целият екип много се гордее, че през изминалата учебна година техен възпитаник със специални потребности получава специалната награда от ученическия национален конкурс „Не на наркотиците и зависимостите“.

Децата взимат активно участие и във всички конкурси от Националния календар на Министерството на образованието и науката. Миналата година печелят призови места в националния конкурс за ученическа рисунка „С очите си видях бедата“ и трето място на националната викторина по БДП „Да запазим децата здрави на пътя“.

Самите ученици и родители търсят възможности за изяви. Много често предлагат различни конкурси и състезания. По тяхна идея миналата година в училището се организира „Вечер на талантите“.

„Ръководството и училищният

екип работят много добре с Училищното настоятелство и Ученическият съвет. Децата влязоха в комуникация с тях и заедно осъществихме две благотворителни инициативи“, споделя Дюлгерова. Първата е изработка на мартеници, а със събраните средства подпомагат лечението на болно дете. В рамките на другата изработват коледни картички и сувенири, като събраните средства даряват за млади дарования и за изхранването на социално слаби деца.

Директорката разказва още, че образователната институция подготвя постоянно различни проекти, защото това е много добра възможност за осъществяването на подобрения в училището. Поради малкия брой ученици им е трудно да участват в националните програми на МОН. Благодарение на проекти успяват да изградят площадка и класна стая за безопасност на движението по пътищата. Печелят и финансиране за обособяването на две игротекки, в които се провеждат следобедните часове в рамките на целодневната организация на учебния ден.

ОУ „Юрий Гагарин“ разполага с много богат архив, който носи името „Училището – кръстопът на спомени и мечти“. Експонатите са изключително ценни и някои от тях датират още от създаването на училището. Има снимки, дневници и бележници, стари предмети и много значими артефакти.

„Милей за това училище като за свой роден дом. Оценявам всичко, което са направили моите предшественици“, казва Йорданка Дюлгерова, която работи вече 32 години в школото. В този период е преминала през всички позиции в него – от начален учител до директор. Поста заема през 2007 г. Тогава броят на децата е 68, а нулевите паралелки са две. През следващата година учениците достигат 168, а нулевите паралелки са запълнени.

„Децата започнаха да идват на училище с желание, а родителите разбраха, че нашите учители са герои. Наричам ги така с пълно основание. Успяват да намерят път към всяко дете и постигат много високи резултати с всички. Особено с децата със специални потребности“, споделя директорката.

Започнаха дебати по предложените от Министерството на образованието и науката промени в Закона за предучилищното и училищното образование. За обществено обсъждане са публикувани и проекти на нови учебни планове в гимназиален етап. Целта е промяна в средното образование, което не само да дава диплома за придобити знания, но и да изгражда у учениците умения и компетентности, необходими за тяхната пълноценна социална и професионална реализация.

В последните години различни организации, образователни експерти, педагози и университетски преподаватели предлагат различни подходи за справяне с проблемите в родното училище. Дават се за пример и чужди модели.

Днес разказваме за едно училище, създадено малко след политическите промени през 1989 г. Неговите инициатори са направили опит да променят начина, по който функционира една образователна институция, с идеята в нея заедно с познанията по предметите да формират социалните, емоционалните и личностните умения на учениците.

За ентусиазма и уроците от функционирането на експерименталното 151. средно общообразователно училище с профилиране по интереси в София (днес Национално средно училище „София“) разговаряме със Светлана Нанчева – педагог-съветник и ръководител на Училищната педагогическа служба в училището в периода 1990 – 2002 г.

В книгата си „Неучебен предмет“ тя предлага около 150 сценария за занимания с ученици в областта на социалните умения и личностното развитие, които са прилагали при тях в рамките на авторската учебна програма СТИЛ, или „Социални техники и изкуства на личността“, реализирана в 151. училище с всички ученици от V до XII клас.

Понастоящем Нанчева е член на Управителния съвет на сдружение „Професионален форум за образованието“ и на фондация „Възможното образование“.

Дуляна КОЧЕВА

За мен въвеждането на предмета СТИЛ в учебната програма на учениците от V до XII клас е сред най-добрите ни идеи. Тези занимания допринесоха както за социално-емоционалното развитие на нашите възпитаници, така и за изграждането на голямата ни училищна общност“, разказва за „Аз-буки“ Светлана Нанчева – педагог-съветник и ръководител на Училищната педагогическа служба в бившето 151. средно общообразователно училище с профилиране по интереси в столичния кв. „Овча купел“.

Часовете по СТИЛ, както и по всички учебни предмети, са провеждани в 80-минутни блокове, в учебни групи от 16 – 18 ученици, което позволява оригинална организация на учебния процес. „Използвахме по-различни подходи в методиката на обучение, не особено познати за онова време – учене чрез правене, учене чрез преживяване, проектни дейности“, уточнява моята събеседничка.

По думите ѝ работата с малки групи в удължено учебно време създава условия за активно участие на всеки ученик, за учебна работа в екипи и тандеми, за това учениците да създават завършени реални продукти в хода на заниманията. В подобна среда всеки ученик има възможност да получи подходяща подкрепа, внимание и менторство от различни педагози според своите потребности, интереси и личностни характеристики.

Заниманията по програма СТИЛ са насочени към изграждане на всяка група като устойчива общност, в която се развиват сътрудничество, екипност и позитивни взаимоотношения. Програмата засяга широк кръг теми, свързани със социалните умения и личностното развитие – комуникативна култура (умения за общуване; управление на емоциите; приятелство, любов и сексуална култура; социални роли и ролево поведение; разрешаване и преодоляване на конфликти и др.), самопознание и саморазвитие; ценности; институционална култура, лична и битова култура, творчество и забавления. Използват се

обучителни методи са по-близки до неформалното образование, в което учениците не просто участват в обучението, но и водят учебния процес, дискутират със съучениците си, изразяват и защитават мнението си и работят в групи.

Педагозите, които водят заниманията по програма СТИЛ, са част от друго интересно нововъведение на 151. училище – Училищна педагогическа служба. В нея са работили 8 души на длъжност „педагог-съветник“. Всеки от тях е отговарял за осем или десет учебни групи, или за около 150 – 160 ученици.

„До някаква степен въвеждането на длъжността „Педагогически съветник“ в българското училище се опира на тогавашния ни опит. Но има много съществена разлика между сегашния педагогически съветник и това, което бяхме ние. В нашето училище нямаше класни ръководители, а ние, педагог-съветниците, изпълнявахме тези функции“, пояснява Нанчева, която ръководи Педагогическата служба.

Освен това днешните педагогически съветници нямат редовни часове, в които да работят с уче-

Социални техники и изкуства на личността

За новаторските и успешни практики, прилагани преди повече от 35 години в столичното 151. училище, разказва Светлана Нанчева

Светлана Нанчева

ниците по определена програма, докато в 151. училище всеки педагог-съветник е разполагал с по един учебен блок седмично с всяка от поверените му учебни групи за работа по програма СТИЛ. „По този начин всеки от нас се срещаше всяка седмица за 80 минути с всяка от своите групи. И извън тези часове също работехме индивидуално или групово с учениците спрямо нуждата им от допълнително внимание“, посочва още Нанчева.

Според нея днес българските учители и ученици имат нужда от делегиране на отговорности,

защото само по този начин образователната система у нас може да се промени. „За да може човек да поеме отговорност, той трябва да бъде свободен да я приеме. Иначе просто изпълнява това, което му кажат. Като не му кажат нищо, не прави нищо“, обяснява тя. Отбелязва, че от личен опит се е убедила колко успешен е образователният подход, при който и децата, и педагозите имат свобода за действие.

„Възпитанието на човек не бива да се свежда до това да изпълнява команди и да избягва отговорността. Много по-успешен е подходът,

който насърчава инициативността, творческото мислене и готовността сам да търсиш границите на своите възможности и да опитваш какво можеш да постигнеш“, категорична е моята събеседничка.

На мнение е, че не всяка промяна в образователната система има отложен във времето резултат. И дава за пример прилагания в 151. СОУПИ въвеждащ тренинг за училищна адаптация на учениците, приети в VIII клас с конкурсен изпит. Непосредствено преди началото на учебната година новоприетите осмокласници преминават в училището 3-дневен тренинг, воден от педагог-съветниците. В него те се запознават помежду си, както и с правилата и традициите на новата за тях училищна среда.

Резултатите са осезаеми още по време на заниманията – децата буквално се „отварят“ пред очите на екипа, груповият процес протича изключително интензивно, а само за три дни се полагат основите на добри взаимоотношения в новосформирани ученически групи. Така се изгражда подкрепяща и мотивираща среда, в която учениците влизат в новата учебна година с очакване за успех и нагласа за активно участие, обяснява събеседничката ми.

Засегнахме и темата доколко всъщност родителите на учениците в 151. СОУПИ са били запознати с прилаганите иновации и дали са били съгласни с това, което прави неговият екип. Преди началото на учебната година всички родители са подписвали договор за съгласие. Документът не е имал юридическа сила, като е въведен с идеята родителите да бъдат запознати с нововъведенията в училището.

Педагог-съветниците са разяснявали допълнително неясните моменти на родителите и децата.

На стр. 19

Иновации на над 35 години

- Учебни блокове с продължителност от 80 минути в 5. – 12. клас.
- Организация на обучението в малки групи от 16 – 18 ученици и в потоци от 2 учебни групи.
- Различни методи на преподаване – учене чрез правене; учене чрез преживяване, проектни дейности.
- Целодневна организация на учебния ден в начален етап на образование с включване на разнообразни дейности по интереси – ранно чуждоезиково обучение, конструиране, компютърна грамотност, приложни изкуства, театър, танци и др.
- Организиране на подготвителни групи за децата в предучилищна възраст.
- Изцяло електронна училищна документация.
- Училищна информационна служба (постоянна възможност за комуникация с родителите и проследяване на напредъка на децата им).
- Училищна корекционна група за работа с ученици с обучителни дефицити (предшественик на ресурсните учители).

- Вместо класни ръководители – Училищна педагогическа служба, в която работят осем души на длъжност „педагог-съветник“. Всеки от тях отговаря за осем или десет учебни групи, или около 150 – 160 ученици.
- Въвеждане на нов учебен предмет – СТИЛ („Социални техники и изкуства на личността“), за учениците от V до XII клас. Часовете се водят от педагог-съветниците всяка седмица.
- Допълнителни консултативни занимания по математика и български език и литература за учениците в прогимназиален етап, които имат нужда от навакване или помощ при овладяването на определен материал.
- Нециклично учебно разписание, позволяващо гъвкав график на обучение, модулни учебни предмети и интензивни курсове.
- Профилирана подготовка в гимназиален етап в 13 уникални за времето си профили: „Право“, „Административно и стопанско управление“, „Организация на туризма“, „Издателски дейности и масови комуникации“, „Програмни продукти и системи“, „Домашна

педагогика“, „Здравна профилактика с природни средства“, „Дизайн на облеклото“, „Художествен текстил“, „Дизайн на интериора“, „Художествена керамика“, „Театър“, „Аудиовизия“.

- В края на учебната година всеки гимназист представя и защитава личен продукт в рамките на профила, който изучава, а при завършване на 12. клас – дипломан проект.
- Съдържателно интегриране на пълен обем от учебната програма по общообразователните предмети и профилиращата подготовка в гимназиален етап на образование.
- Въвеждане на модел на „Зелено училище“, при който интензивно изнесено обучение по няколко общообразователни или профилиращи предмета се съчетава със занимания от областта на „меките умения“ като комуникация, работа в екип, решаване на проблеми, критично мислене, адаптивност и емоционална интелигентност.

Повече материали за 151. СОУПИ можете да намерите на сайта на сдружение „Професионален форум за образованието“ www.4edu.online

Снимки СУ „Димитър Талев“ – Добрич

В училището са създадени различни работилнички за извънкласни занимания, които подпомагат развитието на фините двигателни умения на децата

Тази година за първи път бяха връчени националните награди за приобщаващо образование под патронажа на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев. Целта на инициативата, организирана от Регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – София-град, е да отличи личностите и образователните институции, които създават подкрепяща среда за всяко дете.

В този брой „Аз-буки“ разговаря с Павлета Димитрова от СУ „Димитър Талев“ в Добрич, която е тазгодишният носител на Наградата в категория „Логопед на годината“.

Зина СОКОЛОВА

Павлета Димитрова е утвърден професионалист с изключителен принос в областта на приобщаващото образование както на регионално, така и на национално ниво. Завършила е Югозападния университет в Благоевград – магистър е по логопедия и специална педагогика. Тя е квалифициран „Валдорф-Щайнер“ педагог и сертифициран специалист в областта на диагностициране на дислексията. Упражнява професията си от 2001 г. Освен че прилага съвременни и ефективни методи,

успява да съчетае индивидуалната терапия с участие в разнообразни проекти,

насочени към развитие на речевите, социалните и емоционалните умения на децата, се казва в мотивите, с които е номинирана за наградата.

Павлета Димитрова е първият директор на Регионалния център за подкрепа за личностното развитие в Добрич. След около три години на този пост решава да се върне към работата си на логопед, за да бъде в пряка помощ на децата със специални потребности. Използва личностен подход и следва максимата „Всяко дете е личност, която заслужава уважение и подкрепа!“

В Добрич е работила в различни учебни заведения и винаги се е чувствала на мястото си. Смята за привилегия да работи в училища и детски градини, където ръководствата дават възможност на съответните специалисти да правят това, което преценят за необходимо.

„В последно време логопедията става все по-търсена специалност – казва Павлета Димитрова. – Удовлетворена съм от това, което правя. Включвала съм много деца и родители в различни проекти, които съм реализирала най-вече в Средно училище „Димитър Талев“. От 2012 г. и до момента работя тук. Екипът от колеги е много добър. Всички заедно правим

Всяко дете заслужава уважение и подкрепа

В това е убедена Павлета Димитрова – носител на наградата за приобщаващо образование „Логопед на годината“

Павлета Димитрова

възможното децата да се чувстват на мястото си, да бъдат приобщени не само от специалните педагози, които работят заедно с мен, но и от учителите.“

Логопедичният кабинет „Шарената стая“, в който работи Павлета Димитрова, е добре познат на децата. През 2014 г. тя разработва проект, който се превръща в училищна политика. Всяка година се прави информационна кампания за хора с увреждания, за да бъдат информирани учениците как да постъпят в определени ситуации.

Ярък пример за нейната находчивост е и проектът „Играя, съобразявам, толерантен съм“ – първата инициатива на Павлета Димитрова, насочена към хората с увреждания, както и проектите по eTwinning за

включване на учениците в съвместни дейности за изграждане на толерантна училищна среда.

„Работим най-вече с ученици от начален етап – казва тя. – Те влизат, както се казва, в обувките на другия в различни ситуации, за да могат да видят и да усетят какво чувства този друг човек. Имаме и кампании като „Виждам те“, „Погледни през моите очи“ и други. За тях сме канили хора от различни институции и органи-

зации, чиято дейност е свързана с хора с увреждания. Това е пряка среща с такива хора, възможност за разговори, дискусии. Правилни сме филми за информираността относно живота на хората с различни специфични трудности.“

Проектите, за които е работила и е реализирала с логопедичната група, са свързани и със

създаването на различни работилнички за извънкласни занимания, които подпомагат развитието на фините двигателни умения

Споделя, че една от трудностите, с които се сблъсква в работата си, е голямата документация. Това „изяжда“ доста от времето и силите, които иначе биха били вложени в разработването на различни материали в помощ на децата. За момента Павлета и нейните колеги се справят с това административно задължение, но се надяват в бъдеще тази тежест да бъде облекчена.

„Доста от децата идват с много тежка патология в I клас – споделя Димитрова. – Като че ли в детските градини все още не се осъществява толкова ранна интервенция, колкото на нас ни се иска. Има редица деца, които постъпват в I клас с неразвити говорни способности и това пречи на тяхното огромяване. И това е може би една от най-големите трудности, с които се сблъскваме. Нещо, което е можело да бъде преодоляно в по-ранна детска възраст, трябва да се навакства в I клас.“

По думите ѝ това е много широка тема. Тя е свързана и с това дали родителите са поискали помощ навреме. Защото продължава да има родители, които не търсят помощ или я отказват, когато им се предлага. Макар тези случаи да са по-рядко вече.

„Децата при нас са с различни диагнози. Логопедът се включва в работата с тези, които са насочени към допълнителна подкрепа с ресурсен учител. Но работим и с всички останали ученици, които са на обща подкрепа“, казва тя.

Павлета Димитрова отбелязва и още нещо, което възпрепятства пълноценната ѝ работа, и се споделя от нейните колеги. А това е, че има доста деца, които очакват да се работи с тях, но само един логопед е крайно недостатъчен, за да се откликне и на техните нужди. Развитието на ситуацията в тази посока също я притеснява,

тъй като се повишава броят на децата, които имат нужда от логопед. Но един специалист в образователна институция не може да се справи с всичко.

Независимо от своята натовареност в училище тя се включва и в много събития. Участва например в заключителната конференция „Работа с деца със специални нужди“, организирана от фондация „Ръка за помощ“, където представя свои успешни практики. Обучава в реална работна среда и студенти по логопедия. Участва с публикация в „Сборник с добри практики за приобщаване на деца със СОП“. Включва се и в международна конференция в София като презентатор.

Участва и в обучения на ресурсни учители по Програма „Еразъм+“ и в дейност eTwinning – отново като презентатор.

Организира срещи с председателите на „ХобиСклуб“ и фондация „Св. Николай Чудотворец“ в Добрич във връзка с информационни кампании, посветени на хората с увреждания. Представя своя разработка „В света на логопеда“ пред гости на училището по проекта на 20. ДГ „Радост“ – „Отворена Европа, отворени сърца“.

Организира и различни спектакли – „Как талевци спасиха Коледа“, „Посланици на толерантност“, „Дарявам ти възшебство“. Участва в Националния конкурс „На крилата на мечтите“ и печели второ място в категория „Училища“, както и в националната кампания на „Спешъл Олимпикс България“. Организира курсите „Ако бях възшебник“, „Малки изобретатели“, „Работилница за приказки“ и други. Инициатор е на информационни кампании по повод 3 декември – Международния ден на хората с увреждания, с ученици от начален етап.

И най-важното – работата на Павлета Димитрова води до конкретни и проследими резултати – както в развитието на комуникативните умения на учениците, така и в повишаване на чувствителността и ангажираността на педагогическия колектив по въпросите на приобщаването. Много от нейните възпитаници постигат по-добра училищна адаптация и самоувереност благодарение на персонализирания ѝ подход. Освен това, като доказан лидер изгражда ефективни партньорства с учители, родители, ресурсни специалисти и институциите. Обучава и учители по теми, свързани със специалните образователни потребности, прилагането на индивидуален подход и изграждането на приобщаваща среда в училище.

Проф. д-р Параскева Манчева:

Центърът по източна медицина Варна въвежда нов подход

Дейността е насочена към изграждането на мостове между две различни

Десет години знание, опит и диалог между Изтока и Запада. Така накратко може да бъде описан Университетският център по източна медицина към факултет „Медицина“ на МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна.

Създаден през 2015 г., Центърът провежда практически обучение на студенти, докторанти и специализанти в областта на източната медицина, кинезитерапията и рехабилитацията. Освен учебна развива клинична и научно-приложна дейност, като работи активно със здравни, академични и международни организации.

В свят, доминиран от високите технологии и бързите решения на конвенционалната западна медицина, Центърът предлага нещо различно – цялостен подход, основан на хилядолетни източни практики и на идеята, че тялото и умът не се лекуват отделно.

Как се преподава това знание на бъдещи лекари? Как се интегрира в една от най-модерните медицински институции в страната? И какви хоризонти чертае след 10 години опит? На въпросите на „Аз-буки“ отговаря директорът на Центъра проф. д-р Параскева Манчева.

Интервюто взе
Розалина ДИМИТРОВА

Проф. Манчева, Центърът по източна медицина вече десетилетие е част от Медицинския университет във Варна. Защо е създаден този център и каква е неговата мисия?

– Университетският център по източна медицина е създаден с решение на Академичния съвет на МУ – Варна, през януари 2015 г. като звено с три основни направления: клинична дейност, практическо обучение и научно-приложна работа.

Целта е да подобрим практическата подготовка и да въведем утвърдени световни практики от източната медицина, кинезитерапията и рехабилитацията, като създаваме мотивирани специалисти, които умеят да съчетават традиционна и съвременна медицина. Пример за това е Китай, където те съжителстват хармонично. Там лекарствата по народни рецепти преминават клинични изпитвания, а лекарите се обучават по традиционна китайска медицина във висшите училища.

Изследванията ни стъпват както на клиничния опит, така и на принципите на европейския проект CAMbrella по Седмата рамкова програма на ЕС за финансиране на научни изследвания и иновации, който изследва възможностите за сътрудничество между двете медицински парадигми – източна и западна.

Световната здравна организация също подкрепя интеграцията на традиционната медицина в националните здравни системи, насърчавайки съхранението на автентични практики и безопасното им прилагане. Признати са например ефектите от акупунктурата при редица заболявания на нервната система.

Центърът следва тази визия – изграждане на мост между източната и западната медицина

в полза на пациента и медицинската наука.

– **С какви предизвикателства се сблъскахте в началото?**

– Със съществени различия между източната и западната медицина. Първата разполага със строго организирана теория за определяне на болестта, но невинаги може да се вмести в нея. За разлика от източната западната медицина се смята за „лекарство с доказателства“ и използва количествена диагностика, която позволява прецизно и целенасочено лечение.

Днес здравните грижи се делят на съвременни (конвенционални, западни, алопатични) и традиционни (местни, допълващи, алтернативни, включително източна медицина). Западната медицина има относително хомогенна философия, клинична практика и стабилно финансиране от индустрията и държавата. Обратно, източната медицина страда от липса на академично образование в университетите и недоверие към нейните продукти, породено от слаб контрол върху качеството на национално ниво.

През 2018 г. проф. Десислава Ванкова анализира състоянието на източната медицина в България въз основа на мое изследване за взаимодействието ѝ със западната. Установено бе, че макар да има множество разлики, ключовата сред тях е в подхода. Западната разглежда и лекува тялото, интегрисвайки се от физиологичните и патофизиологичните процеси. Там акцентът е към лечение на болестта, а не към запазване и подобряване на здравето.

Тези различия бяха сериозно препятствие при създаването на Центъра. Десет години вече е ясно, че единственият устойчив подход е разработването на съвместна стратегия за сътрудничество между двете системи.

– **Източната медицина често се свързва с идеята за превенция. Готова ли е българската здравна система за такава философия?**

Центърът вижда своята мисия в това да насърчава и развива сред конвенционалните лекари интеграцията между западната и източната медицинска система, казва проф. Параскева Манчева

Когато традицията и науката работят заедно, печелят пациентите, системата и обществото

– Нагласата към здравето зависи от възпитание, образование и обществено доверие към медицината. В България патерналистичният модел и народопсихологията често насочват пациентите към утвърдената западна медицина, основана на доказателства.

Здравната ни система все още среща трудности в ефективната превенция и промоция на здравето. Истинска готовност за философията на източната медицина ще има, когато здравословният начин на живот масово се възприеме като лична отговорност.

В тази връзка, по инициатива на Центъра за източна медицина през 2018 г. доц. д-р Цветелина Търпоманова проведе изследване сред здрави граждани, които не са ползвали медицински услуги. Повод бяха наблюдения за липса на превантивна грижа и недоверие към неконвенционалните методи. Нарастващата потребност от холистичен подход подсказва, че бъдещето принадлежи на т.нар. трета медицина – синтез между западната и източната традиция.

Затова необходимостта от обучение на медицинските специалисти като активни посредници на информация за ползите от източната медицина става още по-актуална. Важно е и нейният потенциал да бъде включен в здравнопромоционалните програми на институциите от сферата на общественото здраве.

– **Според източната философия болестта започва в ума. „Чуват“ ли съвременните лекари тази „тиха диагноза“?**

– Източната философия възприема болестта като следствие от нарушен вътрешен баланс, а не като изолирано събитие. Влияние оказват както вътрешни (стрес,

хранене, емоции, сексуалност, индивидуални особености), така и външни фактори. Хармонията у човека намалява риска от заболяване независимо от произхода му.

В западната медицина, макар понякога лекари да „чуват“ тази „тиха диагноза“, обичайният подход е търсене на диференциална диагноза или в краен случай насочване към психиатър/психолог. Това не е погрешно, но е частично обяснение.

В нашия център пациентите усещат ефекта от комбинираното въздействие върху тялото и психиката. Това цялостно преживяване ги мотивира да продължат лечението и да го препоръчат.

– **Какво включва обучението?**

– Обучението обхваща две направления – за студенти и за дипломирани медици. Студентите имат свободна избираема дисциплина с лекции и практически занятия. Те прилагат знанията си под наблюдение в клинична среда, изграждайки практически умения и мотивация. След дипломирането имат възможност за допълнителна квалификация чрез курсове към отдел „Следдипломно обучение“.

Интересът към източната медицина е устойчив както сред студентите, така и сред специалистите, които търсят допълващ, холистичен подход. Обучението включва техники като акупунктура, моксификация, вендузотерапия, акупресура, ароматерапия и неконвенционален масаж. Тези умения дават предимство на съвременния лекар, тъй като все повече пациенти търсят индивидуализирана, цялостна грижа.

Завършилиите нашия Център се научават да разглеждат пациента като единство от тяло, ум и емо-

ции – подход, ценен в дългосрочната грижа за здравето.

– **Има ли интерес от страна на здравни заведения към специалисти, запознати с източни методи?**

– Да, интерес определено има – особено от страна на балнео-курорти, диагностично-консултативни центрове, медицински центрове и практики, предлагащи неконвенционални методи.

Този интерес се подкрепя и от нагласите в рамките на Европейския съюз. Множество проучвания показват, че голяма част от европейските граждани очакват от конвенционалните лекари не само да познават, но и да бъдат отворени към допълващите методи, както и да информират пациентите си за възможностите на източната медицина.

Много от нашите курсисти откриват собствени практики или започват работа в здравни заведения – както в България, така и в чужбина.

– **По какви научни проекти работите и какви са резултатите?**

– Сред водещите проекти е „Ефекти на онкологична рехабилитация и кордицепс при пациентки с карцином на млечната жлеза“, финансиран от Фонд „Наука“ на МУ – Варна. Партньори са Клиниката по онкология на УМБАЛ „Св. Марина“ – Варна, и катедрите по биохимия и кинезитерапия към Медицинския университет.

Проучването се фокусира върху възстановяването след онкологично лечение – етап, който остава труден въпреки напредъка в ранната диагностика, хирургията и химиотерапията. Класическата рехабилитация (лимфен дренаж, бандажиране, упражнения) често дава краткотраен ефект. Онкорехабилитацията предлага мултимодален подход, който включва

ина във към здравето парадигми в полза на хората

кинезитерапия, дихателни и релаксиращи упражнения, техники срещу лимфедем и методи за възстановяване на психосоциалното функциониране. Практиката показва по-бързо възстановяване, по-силен имунен отговор и намалена умора.

Проектът изследва и действието на лечебната гъба *Cordyceps sinensis*, чийто активен компонент – кордицепин, има цитостатично, имуностимулиращо и антимагнетично действие. Наблюдаван е синергизъм между кордицепс и химиотерапията, който позволява по-щадящи, но ефективни терапии.

Уникалността на проучването е в съчетаването на кордицепс с онкорехабилитационна програма – комбинация, която не е била изследвана досега. Най-големите ползи са за пациентите: съкратен период на възстановяване, подобро физическо и психоемоционално състояние и по-бързо връщане към обичайния живот.

Проектът е ярък пример за потенциала на интегративната медицина.

– Има ли Центърът развити международни партньорства?

– Центърът работи активно с водещи институции от страни с дългогодишни традиции в източната медицина – Китай, Индия, Виетнам, Монголия и Индонезия. Партньорствата включват обучителни, научни и практико-приложни дейности.

Пример е курсът „Аюрведа – въведение и диагностика“ с лектор д-р Тхака Парамбан Наушад от Индия, който привлече 37 български medici, които получиха международни сертификати. Обсъжда се и създаване на програма по аюрведа-хранене и дезинтоксикация в балнеологични условия във Варненския регион.

През 2018 г. Центърът бе домакин на International Conference on Health and Medical Tourism в „Златни пясъци“. Сред гостите беше доц. д-р Да Хуан Кан, президент на Университета по традиционна медицина във Виетнам, с който бе подписан договор за съвместни учебни и лечебни програми, базирани на източни практики и холистичен подход.

Особено ползотворно е партньорството с Индонезия чрез д-р Фенни Юнита от Tagumanegara University и Индонезийския международен институт по естествени науки. Тя проведе курс по акупунктура, организира практическа демонстрация и консултации, дари апарат за електро-akupunktura и предложи онлайн консултации.

Най-новата ни инициатива е с Китай. През юни делегация от посолството на КНР потвърди интерес за сътрудничество и през новата академична година Центърът ще посрещне гост-лектор от университет по традиционна китайска медицина в КНР.

– Каква е визията Ви за развитието на Центъра?

– Гледаме напред с ясна визия и устойчиви цели. Източната медицина и неконвенционалните методи набират популярност, а Центърът се стреми да бъде образователен и клиничен хъб, както и научна платформа за интегративния подход в здравеопазването.

Стратегически приоритети до 2030 г. са развитие на учебната и клиничната дейност с нови програми за прилагане на източни методи в терапията на хронични заболявания и рехабилитацията на инвалидизирани пациенти. Ще работим и за подобряване на материално-техническата база с модерни технологии и апаратура за традиционна китайска медицина, аюрведа, ароматерапия и др. Заложено е разширяване на научноизследователската дейност, фокусирана върху ефективността на холистичния подход и интегрирането на неконвенционални методи в официалните здравни протоколи. Акцент е и засилването на международното сътрудничество чрез обмен на експерти, гост-лектори и съвместни академични проекти с университети от Азия и Европа. И не на последно място – повишаване на доверието в източната медицина сред специалистите от западната чрез диалог, обучение и доказателствена база.

Работим и за адекватна нормативна уредба у нас, съобразена със съвременните нужди на пациентите и международните практики. През 2025 г. усилията са насочени към утвърждаване на източната медицина като надежден партньор в конвенционалната терапия.

– Какво Ви вдъхновява в работата ви в сферата на източната медицина?

– Вдъхновяват ме предизвикателствата и нуждата от решения, особено в законодателната област. В момента нормативната рамка за неконвенционалните методи е непълна и неясна, което ограничава правомощията на практикуващите. Като представител на МУ – Варна, участвам в работна група към Министерството на здравеопазването за изготвяне на проект за промени с цел създаване на легитимна, сигурна и научно обоснована практика. Защото интересът към източната медицина расте както сред пациенти, така и сред лекари, които все по-често допълват лечението с акупунктура, акупресура, хомеопатия, фитотерапия и други.

Най-голямата ми мотивация са хората – колеги, студенти, пациенти. Благодарна съм на екипа на Центъра, на ръководството на МУ – Варна, и на международните ни партньори. В отдадеността към мисията да търсим баланс между знанието и мъдростта, науката и традицията, човека и природата, виждам истинския смисъл на нашата работа.

УНСС открива институти за изкуствен интелект и ядрена сигурност

Откриване на Институт за изкуствен интелект в икономиката и Институт за повишаване на научноизследователския капацитет в областта на ядрената енергетика и ядрената сигурност като основни звена в структурата на Университета за национално и световно стопанство предвижда проект на Постановление на Министерския съвет. Той е публикуван на интернет страницата на Министерството на образованието и науката и на Портала за обществени консултации.

Проектът се внася по искане на ректора на УНСС въз основа на решение на Академичния съвет на висшето училище от 25 юни 2025 г.

С промените в Закона за висшето образование от 2004 г. институтите са определени като основни звена на висшите училища, които обединяват академичен състав за извършване на дългосрочна научноизследователска дейност. Откриването им става с акт на Министерския съвет по предложение на министъра на образованието и науката, като не е необходима положителна оценка на съответния проект от Националната агенция за оценяване и акредитация.

Откриването на Институт за изкуствен интелект в икономиката е продиктувано от обстоятелството, че в епохата на дигиталната трансформация изкуственият интелект се превръща в ключов двигател на икономическия растеж, иновациите и конкурентното предимство, се посочва в проектодокумента.

Институтът ще обедини експертизи от областите на икономиката, информатиката, бизнеса и социалните науки, за да разработва иновативни решения за предизвикателството на съвременния свят – от автоматизация на финансовите процеси до прогнозиране на икономически кризи и оптимизиране на бизнес стратегиите.

Институтът ще включва лаборатории за машинно обучение, големи данни и икономическо моделиране, център за трансфер на технологии за връзка между науката, бизнеса и публичната администрация, както и образователен хъб с курсове и краткосрочни програми за обучение и сертифициране на студенти и специалисти.

Относно откриването на Институт за повишаване на научноизследователския капацитет в областта на ядрената енергетика и ядрената сигурност се посочва, че то е свързано с необходимостта от създаване на звено към УНСС, което да надгради дейността на съществуващия Център за подкрепа на ядрената сигурност. Той работи активно с множество международни и национални институции: NSSC и INSEN мрежите на Международната агенция за атомна енергия, Европейския индустриален алианс за SMR, ОПСР, проект PHOENIX на Държавния департамент на САЩ, Финландския институт VTT, Българския енергиен холдинг, АЕЦ „Козлодуй“, НЕК и др.

Новият Институт ще предостави институционална платформа за провеждане на специализирани обучения и международни семинари; разработване на политики и регулаторни инструменти в областта на ядрената сигурност; задълбочено сътрудничество с МААЕ, ЕК, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и други международни партньори;

с създаване на регионален експертен SMR клъстер в Юго-източна Европа.

Институтът ще изгражда университетски, национални и/или международни мрежи и мрежа от контакти с организации и специалисти, ще организира международни национални и регионални научни форуми и други академични прояви в областите на своята изследователска работа. Предвижда се и издаването на научен бюлетин. Той ще подпомага и сключването на ново четиригодишно рамково споразумение за сътрудничество с МААЕ и създаването на партньорски център на Агенцията в България.

УНСС провежда специализирано обучение в магистърската програма „Икономика на отбраната и сигурността“ със специализация „Ядрена сигурност“, която е единствената в света специализирана програма по ядрена сигурност. Тя е резултат от споразумение за сътрудничество в областта на образованието и научните изследвания между УНСС и Международната агенция за атомна енергия. Подкрепена е от Международната образователна мрежа по ядрена сигурност, в която УНСС членува от 2014 г., както и от Агенцията за ядрено регулиране, Министерството на енергетиката и МВнР.

Програмата започва през учебната 2015/2016 г., като основната цел е подготовката на висококвалифициран ръководен състав за нуждите на ядрената сигурност. В нея се обучават студенти от България, Нигерия, Ливан, Замбия, Йордания, Буркина Фасо, Конго, Судан, Мавритания, Уганда, повечето от които са стипендианти на Международната агенция за атомна енергия. Обучението е с продължителност 3 семестъра и се осъществява на английски език. АЗ-БУ

Социални технику...

От стр. 8

Спомняйки си това, Нанчева разказва за родителска среща, на която една майка възкликва спонтанно: „Ами те учениците ви обичат!“, а тя отговаря, без да се замисли: „И ние също ги обичаме!“. Споделя, че тогава това ѝ се е струвало естествено, защото при подбора на учители в училището любовта към децата е била едно от основните качества, което са търсели и оценявали високо наред с компетентността, инициативността и способността за екипна работа. А педагозите в училището са били много – в най-силния период на гимназията са над 250 заедно с външните лектори в профилите в гимназиална степен.

Любопитен е отговорът ѝ на въпроса как преди толкова години са успели да съберат подобен голям екип от различно мислещи педагози, които са прилагали толкова различни и иновативни за времето си подходи в образованието: „В края на 80-те години, още преди прехода, започна да се сформира нашата неформална общност в кафенето на Централния дом на учителя. Бяхме доста разнородна общност – педагози, студенти, хора на изкуството, университетски преподаватели... И в началото се събирахме просто да си говорим интересни работи, но постепенно изкристализира идеята да проектираме нов модел на училище и да се опитаме да го реализираме.“

След събитията през 1989 г. се появява възможност да реализират своята мечта. И благодарение на тогавашния министър на образованието Матей Матеев и на кмета на район „Овча купел“ Тодор

Костадинов създават едно различно училище – 151. СОУПИ. Тогава подписват тристранен договор между Министерството на образованието и науката, Община „Овча купел“ и екипа на училището в лице на директора Юрий Анджекарски. Споразумението е в рамките на пет години, което им дава възможност училището да се развива на базата на този нов модел, като излиза извън общата нормативна рамка.

„Това ни даде възможност да реализираме всичките тези нестандартни и противоречащи на традиционната практика неща“, обяснява Нанчева. След като изтичат първите пет години, успяват да подпишат нов договор за още пет години. Но ситуацията в държавата е вече значително променена. Образователната политика върви в посока на уеднаквяване и стандартизация и съществуването на нестандартни училищни модели става все по-трудно. Училището е принудено постепенно да редуцира и в крайна сметка да прекрати повечето от своите иновации. „И така постепенно се стигна до ситуация, в която вече не виждахме смисъл да продължаваме в стандартното поле“, казва Нанчева.

Днес създадената от онзи екип съмишленици образователна институция продължава да съществува като Национално средно училище „София“. Много от учителите от 151. училище продължават да работят там. И макар цялостният експериментален модел да не е запазен, значителна част от духа на училището се е съхранила. Днес това е добро и успешно училище, чиято уникална история си струва да бъде разказана.

Съюзът на физиците в България и фондация „Еврика“ организират национален конкурс за есе „Проф. Никола Балабанов“ за ученици и студенти на тема „Физик, от когото се възхищавам“. В Конкурса се включиха 98 ученици от 24 основни и средни училища, както и студенти от три висши училища, които в три възрастови групи представиха своите виждания по темата на Конкурса. Есета са оценени от жури и са представени на Младенската научна сесия в рамките на 53. национална конференция по въпросите на обучението по физика на тема „Изучаване на квантова физика за устойчиво бъдеще: от учебната зала до индустрията“.

Медиен партньор на форума е Национално издателство „Аз-буки“.

По традиция вестник „Аз-буки“ публикува отличените творби.

Никола Тесла – геният, осветил и променил света

Кристина Тодорова – VII клас, III място
ОУ „Неофит Рилски“ – Габрово
Научен ръководител – Дарина Ганчева-Маринова

Промените за човешкото разбиране за света водят до нови технологични знания и възможности. Откритията са водеща сила на човешката цивилизация. Именно тези мигове на откривателството вдъхновяват и мен, Кристина, седмоласничка от Габрово, да се замисля за историята на моя град и за хората, които са допринесли за неговото развитие.

Габрово е известен като един от първите градове в България, които са имали електричество. Това е станало възможно благодарение на Иван Хаджиберов – индустриалец, дарител и общественик, който е поярвал в силата на електричеството и е построил първата водно-електрическа централа в града още в края на XIX век.

Иван Хаджиберов превръща Габрово в люлка на светлината, но електричеството не би било възможно без гениалните открития на един гениален човек, който стои на границата между науката и магията – Никола Тесла. Той е ученият, открил променливия ток, благодарение на който днес имаме електричество в домовете си, в училищата, навсякъде около нас. А какъв би бил светът без него? Тъмно, студено, без компютри, телефони, телевизия... Всичко това е възможно благодарение на Никола Тесла. Той е не само учен, но и човек, посветил живота си да направи света по-добър и живота на хората – по-лесен.

Роден през 1856 г. в малко селце в тогавашна Австро-Унгария, той се превръща в един от най-великите изобретатели в историята. Но защо именно Тесла остава символ на иновацията и научния гений? Причината е не само в неговите революционни открития,

но и в начина, по който е мислил – смело, нестандартно и без граници.

Едва ли има друг учен, който толкова категорично да е оспорвал възможното и невъзможното. Той спи малко – едва по два часа на ден, и може да прекара в лабораторията си по 84 часа. Това му позволява да създава нови технологии с лекота и да предвижда бъдещето на науката по начини, които малцина разбират. Може би за тези умения е допринесла и майка му Джорджина Джука Тесла, която е имала забележителни умения в изработване на домашински инструменти и механични устройства. За нея той казва: „Майка ми разбираше човешката природа по-добре и никога не ме мърееше. Тя знаеше, че човек не може да бъде избавен от глупостта си чрез усилията на друг или чрез наказания, а само чрез задействане на собствената му воля“. Тесла винаги се е възхищавал от майка си и е вярвал, че е наследил от нея иновативния си дух, както и фантастичната сила на паметта.

Един от най-големите му приноси е разработването на системата за променлив ток, който днес захранва целия свят. Експериментира с радиовълни, безжично предаване на енергия, рентгенови лъчи и дори с идеи за безпилотни летателни апарати. Въпреки че Гулиелмо Маркони получава признание за радиото, години по-късно става ясно, че Тесла е направил ключови открития в тази област преди него. Един от най-амбициозните му проекти е кулата в Уордънклиф – съоръжение, което според него е можело да предава електроенергия безжично по целия свят. Макар този проект да не е завършен поради липса на финансиране, идеите му остават актуални и до днес.

Акаг. Кирил Попов и развитието на балистиката*

Орлин Михайлов – VII клас, III място
ОУ „Васил Левски“ – Пловдив
Научен ръководител – д-р Красимир Витларов

Когато за първи път чух за академик Кирил Попов, не бях много запознат с това какво точно правят учените. Но с времето разбрах, че той е бил не само велик български математик, но и човек, който е изиграл важна роля в развитието на науката и технологиите, особено в областта на оръдията и балистиката.

Когато се запознах с историята на този забележителен учен, бях впечатлен как той успял да изгради толкова голямо научно наследство, започвайки от скромни начални години. Роден в Шумен през 1880 г., Кирил Попов не само е завършил висшето си образование, но е и продължил да изследва и открива нови неща, които по-късно ще се използват не само в България, но и по целия свят.

Но това, което наисти-

на ме накара да се възхищавам от него, бяха неговите постижения в областта на балистиката – науката, която изучава движението на снаряди, ракети и други проектили (изхвърляни от метателно оръжие предмети с предварително зададени характеристики – бел. съст.). Това може да звучи малко като нещо, което е свързано с войната и оръжията, но всъщност балистиката е важна и за много други области – като например научни изследвания, авиация и дори спорт.

Един от основните приноси на академик Кирил Попов към науката е неговото изследване на балистиката, което му позволява да направи големи крачки в разбирането на това как проектилите се движат, след като бъдат изстреляни. Вярвам, че днешните

технологии за оръжия и ракети не биха били на същото ниво, ако не беше неговото новаторско мислене. Той успял да изчисли как различните фактори като гравитацията, въздушното съпротивление и други влияят на полета на проектилите.

Един от най-интересните моменти в живота на Кирил Попов е свързан с подобряването на точността на оръдията. Той успял да открие методи, които правят възможно оръжията да удрят точно в целта, като вземат предвид различни фактори. Това не е било лесно, защото преди това оръдията не били толкова точни, а изстрелите често не попадали в целта. Благодарение на научните изследвания на акад. Попов хората са могли да направят оръжия, които са не само по-ефективни, но и по-безопасни за използване.

Един от най-важните уроци, които научих от

него, е, че наука и технологии не са само за „гениите“. Те са за хора, които имат страст и желание да правят нещо значимо дори когато задачите изглеждат много сложни. Попов доказва, че всеки може да започне с малки стъпки и да направи огромно въздействие върху обществото.

За мен Кирил Попов не е просто учен. Той е пример за това как науката може да бъде използвана, за да се подобряват не само технологиите, но и обществото. Неговото наследство живее и днес чрез учените и инженерите, които се възползват от неговите открития. Тези научни принципи и идеи помагат не само в разработването на оръжия, но и в много други области като авиацията и изследванията в Космоса. И точно това е, което ме вдъхновява: да вярвам, че с упоритост и страст към науката всеки от нас може да промени света към по-добро.

„Легена дантела“ от Мартин Байчаров, XII клас, „СУ „Хаджи Мина Пашов“ в Сливен – трето място от Националния фотоконкурс за ученици и студенти на тема „Невидимите сили на физиката“, провел се в рамките на 53. национална конференция по физика

Вернер Хайзенберг и странната тайна на квантовия свят*

Петър Събев – VII клас, III място
ОУ „Христо Ботев“ – с. Екзарх Антимово, общ. Карнобат
Научен ръководител – Недка Балталийска

Светът, в който живеем, е пълен с мистерии. Някои от тях са лесни за разбиране, но други ни изглеждат толкова странни, че дори най-великите учени не могат да им дадат ясен отговор.

Един такъв учен, който се осмелява да изследва най-тайнствените закони на природата, е Вернер Хайзенберг. Той е човекът, който помага да разберем как работи квантовата физика – науката, която изучава най-малките частици във Вселената.

Но защо се възхищавам точно на него? Защото той не само открива нещо ново, но и променя начина, по който мислим за реалността.

Вернер Хайзенберг е роден през 1901 г. в Германия. Още като дете обичал да наблюдава природата и да се чуди защо нещата работят по определен начин. В училище се увличал по математика и физика, но най-много го вълнували въпросите, на които никой не можел да даде точен отговор. Когато пораснал, Хайзенберг започнал да работи в областта на квантовата механика. Тази наука изучава света на атомите и частиците, които са толкова малки, че не можем да ги видим дори с най-мощните

микроскопи. Учените по това време се опитвали да разберат как точно се движат тези частици, но нещо в класическите закони на физиката не било наред – те не могли да обяснят странното поведение на атомите.

Тогава Хайзенберг направил революционно откритие – той установил, че не можем едновременно да знаем с абсолютна точност къде се намира една частица и с каква скорост се движи. Това станало известно като Принцип на неопределеността.

Принципът на неопределеността – странната тайна на квантовия свят! Защо този принцип е толкова важен?

Представете си, че играете с малка топка. Ако я хвърлите, лесно можете да кажете къде точно е и с каква скорост се движи. Но ако топката беше с размерите на електрон, нещата цяха да се променят напълно.

Според Принципа на неопределеността, когато се опитаме да измерим къде се намира електронът, ние автоматично променяме неговата скорост. Ако пък се опитаме да измерим скоростта му, не можем да разберем точноно му местоположение.

Това откритие е изключително важно, защото показва, че в света на квантовата физика нещата не са толкова предсказуеми, колкото си мислим. Дори самата реалност изглежда различна, когато я наблюдаваме на ниво атоми.

Откритието на Хайзенберг не остава просто теория. Неговата работа става основа за много от технологиите, които използваме днес. Ако не беше Принципът на неопределеността, нямаше да имаме квантови компютри, които днес се разработват и могат да извършват невероятни сложни изчисления. Нямаше да имаме и модерни електронни микроскопи, които ни позволяват да видим вируси и молекули в невероятни детайли.

През 1932 г. Хайзенберг получава Нобелова награда за физика, защото неговите открития напълно променят разбирането за Вселената.

Възхищавам се на Вернер Хайзенберг, защото той не се е страхувал да постави под въпрос всичко, което знаем за света. Той е доказал, че реалността на малките частици е напълно различна от нашите представи и че винаги можем да бъдем сигурни в това, което виждаме.

Хайзенберг не просто открива закон в науката – той открива нов начин на мислене.

*Заглавията са на редакцията. Есета са публикувани със съкращения

Един учебен час... по дантела

Как българският творец и учител Бистра Писанчева и словенско училище на 150 години пазят културното наследство на света

Петя НИКОЛОВА

Бистра Писанчева е творец, учител, вече има и докторска степен по фолклористика – културна антропология, но преди всичко е дантелиер. Дантелиерите са хора, които плетат дантели. Нейната е совалкова. Върху големи цилиндри се закрепват изрисуваните на хартия модели, а конците се навиват на дървени совалки. Совалковата дантела в България е известна като калоферска, макар че Бистра вижда много по-назад и по-надалеч във времето. Превръща емоцията и преживяванията си в дантелени картини. Открива мотиви за тях в природата, но и експериментира. Може да изплете пейзаж на Пол Сезан, гледката на отсрещния планински връх, чайките, които танцуват върху морските вълни, цветята и дори лицата на хората.

„Чудото става с дърпане, разместване и намиране на ново място на фигурите...“, споделя в личния си сайт Бистра.

С изкуството и собствения ѝ почерк я търсят и очакват в много страни по света. Преподава и показва произведенията си във Франция, Испания, Италия, Япония, Канада... В България, за съжаление, след 20 години отдалечност на дантелата едва сега името ѝ започва да се чува. До 3 септември в Етнографския музей на БАН все още можем да видим на живо нейните уникални картини благодарение на „Биволи и дантели“ – съвместната ѝ изложба с кюстендилския художник и учител Евгени Серафимов.

Поводите да се срещнем с Бистра Писанчева точно сега, са няколко. Майсторството ѝ, което не може да те остави безразличен, XXI световен конгрес на дантелата, който се провежда от 6 до 18 август в Калофер и Карлово и който България има честта за първи път да домакинства, както и желанието и усилията, които полага заедно със своята група „СедянкаТА“, да запознае българските ученици с плетенето на дантели. Последното е много важно, защото

тази дейност развива фината моторика, повишава концентрацията и дава самочувствие на децата,

че са създали нещо истинско със собствените си ръце и могат да видят резултата.

В настоящия, условно наречен „учебен час по дантела“ задочно гостува и Метка Фортунa – директор на 150-годишното училище по дантела в Идрия, Словения (OE Šipkarska šola Idrija). Свързахме се с нея, за да ни каже как така новото дигитално време не е успяло да отнесе век и половина традиция, как работата с ръце се е запазила въпреки компютрите и смартфоните, как спечелват родителите на децата и с какво специално ги мотивират. Любопитно е, нали?

Бистра Писанчева не е ходила конкретно в училището в Идрия. Но е посещавала словенския град, където всяка година традиционно през август се провежда Фестивал

Станка Idrja Lace School

Децата изработват совалкова дантела в Словения

Бистра Писанчева

на дантелата. Част от него и тази година е национален конкурс за деца с конкретно поставена задача, който се съфинансира от словенското Министерство на образованието.

„Училището в Идрия не е преустановявало дейността си 150 години, докато на други места в света е имало подобни образователни институции, но са прекъснали традицията, макар някои от тях да възстановяват отново дантелата – казва Бистра. – В Хърватия например е така. В Испания има паралелки, в които като допълнителен предмет децата се учат да плетат.“

Миналата година Писанчева и създадената от нея група „СедянкаТА“ решават да предложат на софийско училище заниманията с дантела именно като извънкласна дейност. За своя радост, получават зелена светлина. Успяват да представят дейността пред родителите

на учениците от VI и VII клас и да започнат с

4 учебни часа, които се провеждат два пъти седмично в 18. СУ в София.

А директорът, предложил нестандартно и полезно занимание на учениците, е Ралица Кирилова.

„Това е училището, което съм завършила – казва Писанчева. – Много съм благодарна на г-жа Кирилова, че ни даде възможност. За мен е голям пробив. Направих 22 цилиндъра и водих заниманията на учениците през първия учебен срок. След това се промени програмата и ме замести моята колежка Светла, преподавател от „СедянкаТА“. Ангажиментът е сериозен и отговорен. Изисква място, помещение за съхранение на големите цилиндри, както и повече преподаватели. Ние сме малко хора, ангажирани сме и с други събития и макар че не успяхме да завършим заниманията, както искахме, все пак поставихме началото. И най-големият успех е в това, че учениците водеха до последно нови деца. Бяха заети, посещаваха други извънкласни занимания, подготвяха се за изпитите след VII клас, и въпреки това продължаваха да идват и да водят свои приятели.“

Едно от момичетата в VI клас – Лорина Василева, успява да направи своя рисунка, която ще представят на изложбата в Кало-

фер, част от 21. световен конгрес на дантелата.

„Когато деца идват на занимания на „СедянкаТА“, те обикновено са с майка си и нямат особен респект към мен като към учител – споделя Писанчева. – В училище обаче е различно. Влизат в часа, казвам им какво трябва да се прави, без да уточнявам колко е трудно или лесно, и те започват да го правят. Сякаш физиката и химията са полесни, нали така! Няма стрес обаче от предварителното осъзнаване, че ще се занимават със сложна за тях дейност. Увлечат се, чувстват се свободни и времето минава бързо.“

Бистра не възнамерява да се откаже от обучаването на деца. Със „СедянкаТА“ вече разговарят с две основни софийски училища и се надяват да имат успех. Совалковата дантела представлява интересно и подпомагащо развитието на децата занимание. Необходими са добра воля и разбирането, че не само дигиталните технологии,

не само физиката и математиката са нужни на децата.

Иначе как да си обясним съществуването на едно 150-годишно училище по ръкоделие!

Метка Фортунa – директорът на словенското училище, превърнало дантелата в отличителен знак на Идрия, споделя специално за „Азбуки“: „Стремим се да предложим на децата увлекателна учебна програма и квалифициран преподавателски състав, който чрез професионални дидактически и педагогически методи осигурява предаването на знания. Популяризира работата и постиженията на учениците и се грижим те да имат достъп до качествени материали и инструменти. Когато ги каним да се запишат при нас, не им разказваме специални мотивационни истории. Представяме реалистично учебния процес и им даваме възможност сами да опитат плетенето на дантела. Обясняваме на родителите, че работата с ръце допринася за личностното развитие на детето, развива фината моторика, както и търпението и прецизността.“

Със сигурност методът на привличане на нови ученици продължава да работи в Словения. Независимо дали го възприемат като занаят,

като изкуство или и двете заедно, отношението към плетенето на дантелата е различно.

„За жалост, дантелиерите в България сме малко, като че ли „в сянка“. Сякаш ни negliжират като хора, които се занимават с някакво женско ръкоделие, което няма значение. От своя страна, в Калофер са много упорити и не разрешават лесно да се разпространява плетенето на дантела в други градове. Моята учителка Величка Радулова, която сега живее във Варна, е също калоферска снаха. Във всички страни по света, където се е плела дантела, това ревностно пазене на занаята е било така, но отношението се е променило много отдавна и вече е различно. В България обаче продължава и в наши дни.“

Метка Фортунa, от своя страна, определя като недостатък факта, че словенската образователна система не предлага структуриран път за по-нататъшно развитие на знанията, придобити в Училището за дантела в Идрия. Макар да се знае, че дават принос към културното наследство и на страната, и на света.

„Повечето деца завършват обучението си до 14-годишна възраст, някои продължават и след това. С придобитите знания могат да започнат процес по получаване на национална професионална квалификация като дантелиер. Най-вече обаче децата плетат дантела за собствено удоволствие. За нас е важно, че прекарват свободното си време по смислен начин, тъй като се учат да плетат и извън учебните часове. Обучението засилва и осъзнаването на културното наследство и идентичността, към която принадлежат“, уточнява словенската директорка.

За България домакинството на 21. световен конгрес на дантелата, който се провежда от Световната организация за совалкова и шита дантела, има голяма стойност.

„Организацията съществува от 1982 г. Основана е във Франция и всеки две години прави конгрес някъде по света. За нас е голяма чест, че решиха този път да бъде в България“, казва Бистра Писанчева. Отбелязва още, че това е и доста работа от страна на Българския център за совалкова и шита дантела в Калофер, създаден, за да популяризира калоферската дантела. Но тъй като Калофер е твърде малък, за да поеме толкова много хора, се присъединява и Карлово. Събитието продължава до 18 август паралелно с традиционните XXVI празници на калоферската дантела.

„Със „СедянкаТА“ правим изложба и на работи на децата. Картина на Лорина от 18. СУ, моите внуци Катерина и Владимир също ще участват със свои произведения. Купихме рамки и те са много горди. Предпочитам да си измислим нещо наше и да го изплетем. За това и ме канят по света като учител, защото съм създавала собствен модел на работа. Искат да видят как го правя, да се научат също да импровизират, защото не знаят как. Вече имам своя методика и я разпространявам, за да не остане единствено у мен. Явявам се нещо като контрапункт на предишното и по-предишните поколения, които не са давали занаята си, защото са пазели хляба си. И вярвам, че имаме бъдеще“, споделя Бистра Писанчева.

Творбата на Лорина Василева от столичното 18. СУ „Уилям Гладстон“ присъства в изложбата на Световния конгрес в Калофер през август 2025 г.

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGFS

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

РЕДАКТОРИ:

д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bg

д-р Дилияна Кочева
d.kочева@azbuki.bg

Стефа Маринова
s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева
b.traycheva@azbuki.bg

Павла Котова
p.kotova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов
i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов
p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:

Анелия Врачева
a.vracheva@azbuki.bg

ФОТОРЕПОРТЕР:

Олег Попов

РЕКЛАМА И

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:
izdatelstvo.mon@azbuki.bg

КОРЕСПОНДЕНТИ В СТРАНАТА:

Белене – Ралица Господинова
088 7418349

Варна – Розалина Димитрова
088 339920

Велико Търново – Здравка Маслянкова
088 6653255

Видин – Борислава Борисова
vidinstar@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева
087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова
088 7271712

Смолян – Ангел Добриков
088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова
089 5789515

Шумен – Светлана Крумова
srkumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Стоян Стоянов

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД
ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат
Авторските права на публикуваните
текстове и илюстрации са
собственост на вестника

**НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:**

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната

и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки

и върхови технологии“

Еколято 2025 – уча и се забавлявам

Снимки ЦПЛР – ЦУТНТ, Разград

Участниците почистват детски площадки и боядисват пейки и огради. Финалът е Детска академия по безопасност, организирана от ОДМВР – Разград. Всяка група преминава през четири секции – пътна полиция, научно-техническа лаборатория, пожарна безопасност и екип на БЧК

Не всички лета започват с билет за морето. Моето започна с раница, пълна с надежда и вода... и група млади хора, които не търсеха забавление, а смисъл. „Еколято“ не е просто програма. То е друг свят, който разкрива невидимото в нашето всекидневие. Там не сме просто ученици. Ние сме изследователи, доброволци, приятели и мечтатели. В тези няколко седмици разбрах, че да дадеш от себе си за природата и хората, не е жертва, а сила. Събирахме отпадъци, участвахме в беседи, чистихме градинки, но най-важното – говорихме за реалните проблеми. За това какво означава да си отговорен, когато няма кой да те гледа. Видях съученици, които обикновено мълчат в час, как говорят с плам за климатични промени.

Чух истории, които няма как да прочетеш в учебниците.

Имаше дни, в които се прибирах уморена, с прашни обувки и усмивка, която не можеше да се скрие. Имаше моменти, в които разбирах, че дори и една малка промяна, едно посадено дръвче, един чист тротоар оставят следа. И не само навън, а и у мен самата.

„Еколято“ ми даде не само знания, а и усещането, че съм част от нещо по-голямо. Даде ми увереност, че моят глас и действия имат значение. А това, повярвайте, е по-силно от всеки луксозен курорт.

Мейра Хашим, IX кл., клуб „Репортери“ с ръководител Ренета Маринова при ЦПЛР – Център за ученическо техническо и научно творчество, Разград

„Еколято 2025“ се организира за 28 пореден път от ЦПЛР – Център за ученическо техническо и научно творчество, в Разград и дирекция „Екология, ред и сигурност“ по програма на Община Разград за екологичното възпитание на децата.

В нея участват ученици, от завършили IV до VIII клас, разпределени в три смени по две седмици. Записването става с попълване на заявление от родител по желание на ученика. Програмата се реализира от педагогически специалисти в ЦПЛР – ЦУТНТ, със съдействието на Община Разград и партньорски институции.

Реализират се идеи за възпитателна работа в областта на екологията, згравеопазването, гражданското поведение.

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Препоръките от предходен работодател или ръководител отдавна са част от документите, които съпътстват кандидатстването за нова работа. Но в практиката често възниква въпросът: реално ли влияе една препоръка върху формирането на бъдещата заплата и доколко работодателят е длъжен да предостави такъв документ? Настоящият текст дава яснота по темата, като очертава както правната рамка, така и практическото значение на препоръката в процеса на договаряне на възнаграждението.

Препоръката като аргумент за по-висока заплата: мит или реалност

Препоръката за работа е информация за работника или служителя, предоставена от независим, външен източник. Този източник обикновено е бивш работодател, пряк ръководител, колега или клиент, който може да каже нещо положително за работещия и е добре запознат с професионалните му качества и постижения. Препоръката е кратък текст, обикновено от половин до една страница, описващ професионален опит, умения и качества по положителен начин. Целта на препоръката е да обясни на евентуалния бъдещ работодател защо трябва да избере конкретен кандидат за работа и кое прави този кандидат подходящ за позицията, за която кандидатства.

В закона няма изрична разпоредба, задължаваща работодателите да изискват от кандидатите за работа предоставяне на препоръка от предходна работа или да се съобразяват с описаното в нея при предложение на работна заплата за определена длъжност. Препоръката сама по себе си може да бъде повод за договаряне на по-високо възнаграждение от страна на работника и е въпрос на взаимно разбирателство дали тя е фактор за работодателя при формиране на конкретната сума за работна заплата.

Според Кодекса на труда в България по писмено искане на работника или служителя работодателят е длъжен да му издаде и предостави необходимите документи, удостоверяващи факти, свързани с трудовото правоотношение, в 14-дневен срок от искането. Четиринадесетдневният срок за изготвяне и предоставяне на документа тече от деня, следващ деня, в който работодателят е получил писменото искане на работника

или служителя. Срокът е в календарни дни. В писменото искане на работника или служителя следва да е посочен видът на факта, чието удостоверяване се иска, като няма задължение искането да се мотивира, нито да се посочват целите, за които е необходим документът. Издаването на документа означава неговото подготвяне, подписване, печатане, извеждане и предаване на лицето по надлежния ред – да му бъде връчен лично срещу подпис или изпратен с препоръчано писмо с обратна разписка, т.е. така че работодателят да може да удостовери връчването, в случай че се наложи.

По писмено искане на работника или служителя работодателят е длъжен в 14-дневен срок от искането да му предостави обективна и справедлива характеристика за неговите професионални качества и за резултатите от трудовата му дейност или обективна и справедлива препоръка при кандидатстване за работа при друг работодател.

Препоръката от предходен работодател не е задължителен документ, но може да бъде силен аргумент в преговорите за по-висока заплата. Работодаателят не е длъжен да се съобразява с нея при определяне на възнаграждението, но по закон е длъжен да я издаде при писмено искане от страна на работника. Това е инструмент, който всеки работник може да използва стратегически – както за да затвърди професионалния си профил, така и като допълнителен фактор при договарянето на условията по нов трудов договор.

Справка: чл. 128а, ал. 1 от Кодекса на труда; чл. 128а, ал. 2 от Кодекса на труда.

РОМАН ОТ ЕДГАР УОЛЪС	ГЕРОЙ ОТ ОТНЕСЕНИ ОТ ВИХЪРА	БЪЛГ. ПОЕТЕ-СА - МАЛКА ЗИМНА МУЗИКА	АКТРИСА ОТ САЩ - ДА НАПУСНЕШ ЛАС ВЕГАС	ФРЕНСКА ПИСАТЕЛКА - ТРОПИЗМИ	КОМЕДИЯ ОТ Н. В. ТОГОЛ	ГЕРОЙ НА У САРОЯН ОТ МИГОВЕ ОТ ЖИВОТА	АМЕРИК. ПИСАТЕЛ (1924-1984)	СИЛНО ВЪЛНЕНИЕ БЪЛНУВАНЕ	МАРКА ИНДИЙСКИ АВТОМОБИЛИ
СЪВКУПНОСТ ОТ ПИСМЕНИ СЪИНЕНИЯ	ПУСТИНЯ В ИНДИЯ И ПАКИСТАН	ГЕРОИНЯ ОТ „ПОД ИГОТО“	ПРОСТА КОНСКА КОЛА	ЕЗЕРО В ЕИРЕ	ГЕРОИНЯ НА ВАГНЕР ОТ „ТАНХОЙЗЕР“	ГОЛЯМ ВИСОКОКВАЛИФИЦИРАН ХОР	РЕКА В НИДЕРЛАНДИЯ	АМЕРИКАНСКИ РОК-КОМПОЗИТОР	
ГЕРОИНЯ НА ТОЛСТОЙ ОТ ВОЙНА И МИР			СТИХОТВ. НА ЕМ. ПОПДИМИТРОВ	ГЕРОИНЯ НА А. МОРОА ОТ „КЛИМАТИ“		МАГМЕНА СКАЛА			
ЛЕКАРСТВО		СЪДЕБЕН ПРОЦЕС		БЪЛГАРСКИ СКУЛПТОР		КАРАНИЦА			
	СЪВЕТ НА РАВИНИТЕ	ВЪРТЯЩАТА СЕ ЧАСТ НА ЕЛЕКТРОМОТОР			СЪД ЗА ГРЕБАНЕ НА ВОДА		ГРЪЦКИ ОСТРОВ В ЕГЕЙСКО МОРЕ		
ГЕРОЙ НА Г. ФЛОБЕР ОТ „САЛАМБО“	ХОДИЛО, СЪПАЛО		РУСКИ ХУДОЖНИК (1817-1875)		ОБЛЕКЛО ЗА КРАКАТА		ГРАД В БЪЛГАРИЯ		
			ПОВЕСТ ОТ ФРАНСОА ШАТОБРИАН		РОМАН ОТ ВЛ. НАБΟΚΟV			НАЙ-МАЛКАТА ФОНЕТИЧНА ЕДИНИЦА	ОПЕРА ОТ АНТОНИО САЛИЕРИ
ОПРЕДЕЛЕНА ВНОСКА ЗА ПОГАСЯВАНЕ НА ДЪЛГ			ПАРТИЯ В КИПЪР		РОМАН ОТ САБИР АХМЕДОВ			АНГЛИЙСКА МЯРКА ЗА ДЪЛЖИНА	
ДЕН ОТ СЕДМИЦАТА			БЕЗЦИВЕТЕН ЛЕК	ШИРОКОЛИСТНО ДЪРВО	АНГЛИЙСКА ПИСАТЕЛКА (1729-1807)	ТУМОР НА ЖЛЕЗА		ГЕРОЙ ОТ „МАМИНОТО ДЕТЕНЦЕ“	
			ГАЗ С ОСТРА МИРИЗМА	СЕМИТСКА БОГИНЯ НА ЛОВА		ГРЪЦКИ ФУТБОЛЕН ОТБОР			
ПОЕМА ОТ ПЛ. ЦОНЕВ					РОМАН ОТ КОЛИН ФОЛКНЪР	ГРАД ВЪВ ФРАНЦИЯ			РЕКА В БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ
ЗВЪНЕЦ ХЛОПАТАР					БЪЛГАРСКИ КОМПОЗИТОР „САМУИЛ“	МАРКА СПОРТНИ СТОКИ	ПОВЕСТ ОТ Р. РОЛАН		
		ВИЕТНАМСКИ ОСТРОВ		РЕЧНА РИБА			БЪЛГ. АКТЬОР „СЕЛЯНИНЪТ С КОДЕЛОТО“		
		ТЕРМИН ПРИ ИГРА НА КАРТИ		ГЕРОЙ НА СТИВЪН КИНГ ОТ „СИЯНИЕ“					
	СОЛ НА ВАНАДИЕВАТА КИСЕЛИНА				ГЕОГРАФСКИ НОС		ДРЕВНОГРЪЦКИ ПОЕТ - „ИЛИАДА“		
ЧАСТ ОТ РЕЧТА	ЧАСТ ОТ ОГНЕСТРЕЛНО ОРЪЖИЕ	РУСКИ ПИСАТЕЛ (1864-1934)			ПОМОЩНИК НА КАДИЯ	АНГЛИЙСКА РОК ГРУПА	ПОРОДА КУЧЕ	ГРАД В НИДЕРЛАНДИЯ	
			СТАР ТУРСКИ БОЕН НОЖ			ГЕРОИНЯ ОТ СЕРИАЛА „СОФИЯ-ДЕН И НОЩ“		ГЕРОИНЯ ОТ „МАРТИН ИДЪН“	
АНАТОМИЧЕН ОРГАН			БОГ НА ЛЮБОВТА В ДРЕВНИЯ РИМ	СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ АДАМ МИЦКЕВИЧ	БЪЛГАРСКА ТЕАТРАЛНА НАГРАДА				АНГЛИЙСКИ КОМЕДИЕН ТВ СЕРИАЛ
НАХОДИЩЕ НА ЦВЕТНИ МЕТАЛИ У НАС				ГОЛЯМО ЯТО МОРСКА РИБА	РЕЧНИК			СТИЛНА ЛИТ. ФИГУРА	
			ВЪЗПАЛЕНИЕ НА БЪБРЕЧНОТО ЛЕГЕНЧЕ	ДРУГОТО ИМЕ НА АПОЛОН		МАШИНЕН ЕЛЕМЕНТ			
						МУЗИКАЛНА НОТА			
ГРАД НА О. СИЦИЛИЯ	КИЧУР СЪБЛА ОТ КОРЕНИЩЕ	МАРКА БЪЛГАРСКИ ВЕРМУТ		ЕДИНИЦА ЗА МАГНИТЕН ПОТОК		АНГЛИЙСКИ ХУДОЖНИК			ГРАД В НИДЕРЛАНДИЯ
			СЪВЕТНИЕ НА ЛОЗЯ	ОПЕРА ОТ Ж. Б. ЛЮЛИ		ГЕРОИНЯ ОТ „ДЕЙВИД КОПЪР-ФИЙЛД“			
					ВИЗАНТИЙСКИ ФИЛОСОФ ОТ XI ВЕК		МАРКА ТОВАЛЕТЕН САПУН		
СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ Г. АПОЛИНЪР			ГЕРОИНЯ НА Л. КАРОЛ		ПРЕДПАЗНО ВЪЖЕ НА КОРАБ		ГЕРОЙ НА А. АДАМ ОТ „АКО БЯХ ЦАР“		
КОЖА ОТ ГЛАВАТА, ОДРАНА С КОСАТА		ТЪНКА ПАМУЧНА МАТЕРИЯ	РАВЕНСТВО В ШАХМАТА		БЪЛГАРСКА ПОП ГРУПА	ГЕРОЙ НА ЕЛИН ПЕЛИН ОТ „ГЕРАЦИТЕ“	ЗАКЛЮЧЕНИЕ В МУЗИКАЛНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ	ЧАСТ ОТ КОСТЮМ	
				РАЗКАЗ ЗА ЖИВОТА НА СВЕТЕЦ		АВТОР НА ЛИТЕРАТУРНИ ТВОРБИ			
				ФРЕНСКИ ПИСАТЕЛ (1850-1923)		ВЪЗНАГ. РАЖДЕНИЕ, ПРЕМИЯ			
ПОЕМА ОТ Ш. ПЕТЬОФИ	ПАРИЧНА ЕДИНИЦА В ИРАН	ПОРОДА СВИРЕТО И АГРЕСИВНО КУЧЕ		СПОРТНА ЧАНТА	ЛИРИЧНО ЕПИЧНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ				РЕЛИГИОЗНО ИСЛЯМСКО ПРАВО
				ПРОТОК МЕЖДУ ФРАНЦИЯ И АНГЛИЯ	ДРАМА ОТ ВЛ. МУСАКОВ				
				ГЕРОЙ НА ВЕРДИ ОТ „ОТЕЛО“					
				ФРЕНСКИ ПИСАТЕЛ - „КЛИМАТИ“					
МАРКА НЕМСКА ГРАДИНСКА ТЕХНИКА			СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ ИВАН ВАЗОВ	БЪЛКА, ДИВАМЕНТА		АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ - „1984“		СПИРТНА НАПИТКА	УРЕД ЗА ОСВЕТЛЕНИЕ
	МАРКА ПРАХ ЗА ПРАНЕ		ТОЧНО КАЛЕНДАРНО ВРЕМЕ	ГРАД В ГАНА	ПРИБОР ЗА ПУШЕНЕ	ГЕРОЙ НА СТ. Л. КОСТОВ ОТ „СИМЕОН“			
		БЪЛГ. ПИСАТЕЛ - ОСЪДЕНИ ДУШИ			ФРЕНСКИ РЕЖИСЬОР	Г-НЯ ОТ „АНТОНИЙ И КЛЕОПАТРА“	РОД ПАПАГАЛИ	НЕСПОЛУЧЛИВ УДАР ПО ТОПКАТА	
РОМАН ОТ А. СТРАШМИРОВ		ЗВЕЗДА ОТ СЪЗВЕЗДИЕТО „БИК“		ГЕРОЙ ОТ ТРИМАТА МУСКЕТАРИ	ВИВА МАРИЯ				
ГЕРОЙ НА АЛ. ТОЛСТОЙ						БЪЛГАРСКИ ПАТРИАРХ (1971-2012)			
					РУСКИ ДРАМАТУРГ И ИСТОРИК (1919-2012)	ПОЛУПРОВОДНИКОВ ПРИБОР			
ГРАД В ЧИЛИ			НЕРАФИНИРАНО СЛЪНЧОВО ЛЕДОВО МАСЛО			ВИД ВЪРБА			

РЕЧНИК: АГИН, БАРАМ, МАТО, МТД, НАИБ

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: Смирненски (Христо). "Аламинут". Езеро. Тиф. "Лел". Гага. Сряда. Еретик. Обител. Ив (Артур). "Волов". КАТ. Ини. Указ. Вов. Мери. Аксон. Акра. Китар. Акт. Индила. Сал. Скрап. Иб. Иммиграция. Ашуре. "Ланос". Уганда. Иринин (Борис). Левурда. Кенана. "Ана". Лик. Рен. Танас. Врат. Ботаника. Етамин. "Саво". Окови. Неволин (Минко). Яка. Равик. Роса. Маргарин. „Ариел“. Кула. Аар. Течност. Марин. Сак. "Ивайло". Тасо (Торквато). Алс. "Емил". Евкалипт. Прокат. "Анар". Офсет. Око. Рел. Арно. Немо. Ост. Кацарова (Силвия). Не-оком. Манеж. Досада. Креда. Ливер. Риби. Асти. Ред. Талий. "На Лора". Прима.	Отвесно: Американ. Али Баба. "Аеросмит". Изява. Динеков (Петър). Рак. Октава. Уред. Заимов (Стоян). Тояга. Еко (Умберто). Нел. Нрав. Клисуре. Карима (Ана). "Кери". "Тео". Овраг. Реноар (Огюст). Витраж. "Елоа". Рудник. Итал (Йоан). Ец. Остров. Сага. Корней (Пиер). Аладин. Киев. Каца. Тава. Член. Роба. Щифт. Милинка. Иванова (Лили). Осил. Ивет. Ядене. Иро. Крава. Талк. Рас. Анат. Киста. Радар. Ле. Кирка. Асан. Еталон. Аса. Галоа. Аршин. Мерл (Робер). Сифон. "БТА". Аура. Иво. Мопс. Екип. Виги. Капри. Вноска. Тенор. Натиск. Енар. Лаура. Текери. "Хугеноти". Инари. Пиле. Модем. Талин. Банат. Нюанс. Помада.
--------------------------	---	---

АБОНАМЕНТ 2025

Днес в броя
Фонд „Научни изследвания“ отплати 22 успешни проекта в 11 области

АЗ-БУКИ
НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Наг 3100 зрелостници на допълнителна матура

2780 лв. за асистент във висше училище
Министерският съвет одобри нормативите за издръжка на един студент в общи 48 професионални направления

2780 лв. за асистент в висше училище – това е сумата, която ще бъде изплатена на асистентите в висшето образование за учебната 2024/2025 г. Министърският съвет одобри нормативите за издръжка на един студент в общи 48 професионални направления.

Правителството на България е взело решение да увеличи сумата, която ще бъде изплатена на асистентите в висшето образование за учебната 2024/2025 г. Министърският съвет одобри нормативите за издръжка на един студент в общи 48 професионални направления.

Правителството на България е взело решение да увеличи сумата, която ще бъде изплатена на асистентите в висшето образование за учебната 2024/2025 г. Министърският съвет одобри нормативите за издръжка на един студент в общи 48 професионални направления.

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
История	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Математика и информатика	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Педагогика	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€
Професионално образование	60 лв. / 30,68€	54 лв. / 27,61€
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Философия	36 лв. / 18,41€	32 лв. / 16,36€
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Чуждоезиково обучение	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Вестник „Аз-буки“	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€

Абонирайте се В РЕДАКЦИЯТА с отстъпка

5% от цената – при **ТРИ** и повече издания

10% от цената – при **ПЕТ** и повече издания

15% от цената – за **ПЪЛЕН** комплект от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

В моето училище **ФОТО КОНКУРС**
АЗ-БУКИ **е най-хубаво**

Снимката участва в IX издание на Фотоконкурса.
Автор: **Есин Исмаил**, ПГСС „Хан Аспарух“ – Исперих

Национално издателство „Аз-буки“ очаква творбите за X издание на Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“.

В конкурса могат да участват ученици от I до XII клас, които представят във фотоси училищния живот.

• Първа възрастова група (I – VII клас)

• Втора възрастова група (VIII – XII клас)

Категориите във втора възрастова група са три:

- „Улови мига в училище“ (репортажна снимка, която показва емоция, действие или важен момент от училищния живот).
- „Героите на моето училище“ (портретна фотография – снимки на ученици, учители или вдъхновяващи личности в училище).
- „Снимка с история“ (към снимката да бъде приложена кратка писмена обосновка – в няколко изречения участникът разказва историята, която стои зад кадъра).

Авторски творби се приемат до 10 ноември 2025 г. на адрес konkurs@azbuki.bg.

Не забравяйте да уточните в коя възрастова група кандидатствате (ако е във втора възрастова група, посочете и категория).

Подробните правила за участие са публикувани на www.azbuki.bg.

Победителите ще бъдат обявени през декември 2025 г.

Най-добрите 12 фотографии ще бъдат включени в специален календар за 2026 г.

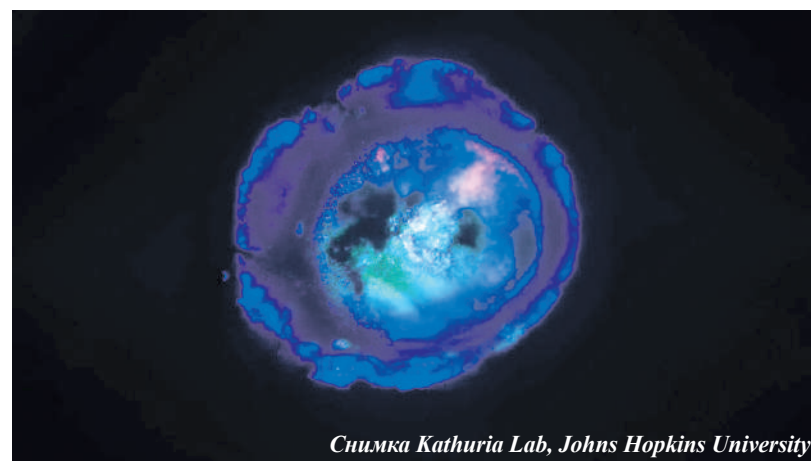
Ученическите творби ще бъдат публикувани в изданията на „Аз-буки“.

Учени отгледаха модел на човешки мозък

Учени от американския университет „Джонс Хопкинс“ са отгледали първи по рода си органоид, имитиращ цял човешки мозък, с рудиментарни кръвоносни съдове и невронна активност. Този „мулти-регионален мозъчен органоид“ свързва различни части на мозъка, произвеждайки електрически сигнали и симулирайки ранното развитие на мозъка. Наблюдавайки еволюцията на тези минимозъци, изследователите се надяват да разкрият как възникват състояния като аутизъм или шизофрения, и дори да тестват лечения по начини, които досега не са били възможни с животински модели.

„Създадохме следващото поколение мозъчни органоиди. Повечето мозъчни органоиди, за които може да прочетете в научните публикации, са от един мозъчен регион – например кората, задния или средния мозък. Ние създадохме рудиментарен органоид на целия мозък“, казва водещият автор Ани Катуря, доцент в Катедрата по биомедицинско инженерство на „Джонс Хопкинс“, която изучава развитието на мозъка и невропсихиатричните разстройства.

Изследването, публикувано в Advanced Science, е един от първите случаи, когато

Снимка Kathuria Lab, Johns Hopkins University

учените са успели да генерират органоид с тъкани от всяка област на мозъка, свързани и действащи съгласувано. Създаването на модел на мозъка, базиран на човешки клетки, ще отвори възможности за изучаване на неврологични заболявания, които засягат целия мозък – проучвания, които обикновено се провеждат върху животински модели.

За да генерират органоид на цял мозък, Катуря и членове на нейния екип

първо отглеждат невронни клетки от отделни области на мозъка и рудиментарни форми на кръвоносни съдове в отделни лабораторни съдове. След това изследователите слепват частите с лепкави протеини, които действат като биологично суперлепило и позволяват на тъканите да образуват връзки. Когато тъканите започнали да растат заедно, те започнали да произвеждат електрическа активност и да реагират като мрежа.

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

ИСТОРИЯ

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

Философия

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**Чуждоезиково
обучение**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

31

7 – 13 август 2025 г.

Обучение в благодарност

*Откъс от „Развитието на благодарността в средното
общообразователно училище“*

Доц. д-р Светлана Сарийска

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Въведение

Значението на благодарността за позитивното развитие е добре документирано от изследванията в полето на позитивната психология (Wood et al. 2010; Watkins, Emmons, Greaves, & Bell 2018). Благодарността е свързана със субективното благополучие, здравето, социалните отношения, алтруистичните нагласи, удовлетворението от живота и оптималното функциониране (Watkins 2014; Emmons & Mishra 2011). Приносите на програмите и интервенциите за развитието на благодарността също са емпирично потвърдени (Lamas et al. 2014; Wood et al. 2010). Пренесена в полето на образованието, благодарността е един от пътищата за изграждане на позитивни отношения в училище, за промяна в мотивацията за учене и моралното развитие. Настоящото изследване представя преглед на съществуващите изследвания върху благодарността, на ефектите от благодарността и начините, чрез които може да бъде усилена в училището.

Определение на благодарността

В множеството от концептуализации благодарността е представена като диспозиция, черта, добродетел и емоционално преживяване. Като емоция, благодарността принадлежи на реда на позитивните емоции и открива своята причина в отговорното и грижовно отношение на другия. Благодарността е отговор на преживяната доброта, причинена от действията на другия (Emmons & McCullough 2003). Прототипичното в благодарността е разбирането че доброто, което преживявам, е причинено от другите (Gordon et al. 2011; Wirtz et al. 2014). Поставена в интерперсонален контекст, благодарността е свързана с разпознаване ценността на благодеянието, с интенционалността и алтруистичните подбуди, които се откриват зад благодеянието, и използване на благодеянието

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д-р Румяна Пейчева-
Форсайт

E-mail: r.peytcheva@fp.uni-sofia.bg

Редактор

Любомира Христова
E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 3/2025:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Конструирание на комуникативна таксономия, базирана на техники от образователна драма и театър / Радка Василева

Оценки и нагласи към процедурите за подбор на директори на образователни институции – първоначални данни / Йонка Първанова, Божидара Кривирадева, Данко Калатини, Деяна Милушева

Теоретични аспекти и практикоприложни наблюдения на някои съвременни тенденции в музикалнообразователния процес в българското училище / Пенка Марчева

Opportunities for Enhancing Mathematical Competence of Chinese Foreign Students in Ukrainian Higher Education through Language Proficiency / *Svetlana Dimitrova, Nadiia Morhunova*

Развитието на благодарността в средното общообразователно училище / *Светлана Сарийска*

Връзки между профилиращ предмет география и икономика в гимназиите и специалност „Регионално развитие“ в университетите: анализ на възможностите за взаимодействие / *Веселина Любомирова, Елка Василева*

Exploring Entrepreneurial Readiness among University Students: Insights from a Preliminary Study / *Lachezar Afrikanov*

Другият като ценност в училище / *Александър Кръстев*

За нуждата от алтернативни подходи и задачи в преподаването по време на творческия процес при учениците в художествените училища / *Ваня Годжелова*

за разширяване на доброто (Emmons & Shelton 2002). Разгледана като диспозиция, благодарността се изразява с една трайна проявеност във времето (McCullough, Emmons, & Tsang 2002).

Като емоционално преживяване, благодарността притежава няколко функции:

- усилва сензитивността към доброто, към дара като нещо ценно, както и разбирането, че зад проявите на доброто се откриват ясно изразени интенции, усилия и загрижеността на другите за моето благо;

- усилва желанието на другите да продължат да се ангажират с актове на доброта във времето;

- усилва собственото желание за ангажиране с про-социални действия.

Благодарността е един от механизмите за поддържане на позитивни отношения.

Развитие на благодарността

Емпиричните изследвания показват, че развитието на благодарността не е спонтанен процес, а зависи от влиянията на множество фактори. Към тези фактори се отнасят:

- влиянията на значимите други – родителите и учителите могат да повлияят върху развитието на благодарността чрез инициране на различни разговори върху благодарността и насърчаване на поведения, с които се изразява;

- развитието на когнитивните способности и теорията за ума – когнитивните способности осигуряват разграничението между собствените и чуждите преживявания, между ефектите от чуждите действия върху собствения аз, върху потребностите и емоционалните преживявания, разбирането на връзките между емоции, интенции и поведение и др.;

- развитието на социалната компетентност и емпатията, която е един от най-силните подбудители за изразяване на благодарност;

- въвличането в различни съвместни активности и отношения с връстниците.

Ефекти от благодарността

Емпиричните изследвания отбелязват позитивни връзки между благодарността, благополучието, здравето и търсенето на смисъл в живота (McCullough et al. 2002; Watkins 2004).

Благодарността е свързана с:

- надеждата, оптимизма и удовлетворението от живота и училището;

- виталността и духовността;

- резилийнса;

- по-ниските равнища на депресия и завист;

- позитивните отношения;

- позитивните емоции (Cregg & Cheavens 2021).

Изследванията на Фредриксън (Fredrickson 2001; Fredrickson & Joiner 2002) показват, че преживяването на позитивни емоции е свързано с по-добро здраве и резилийнс, с оптимално функциониране, благополучие и развитие. Позитивните емоции са свързани с развитието на стратегиите за справяне с проблемите (Fredrickson & Branigan 2005) и отслабват ефектите от негативните емоции (Fredrickson, Mancuso, & Branigan 2000). Благодарността

усилва възможностите за изграждане на възходящи спирали – за разширяване на когнитивните и поведенческите репертоари и развитието на различни източници за справяне с предизвикателствата и дистреса (Fredrickson 2004).

Благодарността усилва сензитивността към базовите потребности на другите (Davis, Choe, Meyers, Wade, Varjas, Gifford, & Worthington 2016; Gordon, Musher-Eizenman, Holub, & Dalrymple 2004) и просоциалните ориентации (Bartlett & DeSteno 2006; Tsang 2007), с което влияе и върху социалната свързаност (Komter 2004).

Благодарността е свързана с креативността и мотивацията за развитие на собствения аз, което подпомага изграждането на ресурси за оптимално функциониране и преживяване на позитивни емоции в бъдеще (Fredrickson 2004). Създава трайна нагласа на доброта и добронамереност към другите (Komter 2004).

Някои изследвания (Bono & Polak 2008 и Kashdan & Breen 2007) показват влиянията на благодарността върху отслабването на материалистичната ориентация, с което участва индиректно в ограничаване на социалната изолация и на страха от изправянето срещу собствените негативни емоции и мисли, както и от обстоятелствата, които ги пораждат. Значението на благодарността като преграда срещу материализма е показано и в изследванията, които отбелязват позитивни връзки между ниските равнища на благодарността и високите равнища на материализъм, които във времето отслабват субективното благополучие (Froh, Bono, & Wilson 2008).

Усилване на благодарността в училище

Възможно ли е благодарността да бъде преподавана в училище, и какъв би бил приносът на благодарността за живота на детето в училище?

Приносите на благодарността могат да се открият в промяната на удовлетворението от училището, в академичните постижения, в изграждането на моралната идентичност, добродетелите, благоденствието и оптималното функциониране. Обучението в благодарността засяга силните страни, способностите и мотивацията, както и изграждането на позитивна атмосфера в училище.

Изследванията през последните две десетилетия отбелязват различни начини за развитие на благодарността, които могат да бъдат използвани в училище. Ще разгледам само тези, които са с емпирично потвърдена ефективност (подробен преглед на изследванията, отбелязващи ефективността на благодарствените интервенции, е представен от Wood, Froh, & Geraghty 2010; Bono, Mangan, Fauteux, & Sender 2021).

За развитието на благодарността в пространството на училището могат да се използват:

- дейности, свързани с ежедневното отбелязване на неща, за които децата са благодарни;
- дейности, свързани с рефлексия върху благодарността;
- дейности, свързани с изразяването на благодарността.

Благодарствено разказване

Тази интервенция се изразява в „изброяване на добрите неща“, които са се случили в собствения живот (Emmons & McCullough 2003; Sheldon & Yu 2021), или „изготвяне на благодарствени списъци“ (Wood, Froh, & Geraghty 2010). Представата за това упражнение се открива в инструкцията:

„Има много неща в живота ни, големи и малки, за които може да сме благодарни.

Помислете за изминалата седмица и запишете на редовете по-долу до пет неща във вашия живот, за които сте били благодарни или сте благодарни“.

(Emmons & McCullough 2003, стр. 379)

В подхода на Емънс и Макълъу има няколко интересни момента:

– деликатно е напомнено, че благодарността може да обхване не само малките, но и големите неща;

– броят на изброяваните неща – инструкцията до 5 неща не задължава да бъдат изброени точно 5 неща, изброяването на много неща може да доведе до отбелязване на неща, за които детето не се чувства благодарно, да породи скука и неприятни преживявания; изброяването на много неща може да доведе също до изброяване на едни и същи неща;

– изборът на по-малко неща засилва самоувереността относно действителните неща, за които детето е благодарно; изброяването на много неща може да породи безсилие поради трудността да се припомнят толкова много неща от изминалата седмица.

Интервенцията, предложена от Селигман и неговите колеги (Seligman, Steen, Park, & Peterson 2005), също е вписана в благодарственото разказване. При тази интервенция, известна като „отбелязване на три благословения“, участниците трябва да избро-

ят „три добри неща, които са се случили през предишния ден“. След това да отбележат защо са се случили. Упражнението се извършва всеки ден в продължение на една седмица. Въпреки че упражнението не предполага задължително благодарствен отклик, повечето от нещата, които участниците отбелязват, са неща, които предизвикват чувство на благодарност. Ефектите от това упражнение във времето са впечатляващи. Емоционалното благополучие продължава да се усилва дори след като времето на упражняването е приключило. По-късно Уоткинс и неговите колеги (Watkins et al. 2012) променят упражнението по посока на обвързване с благодарността. Промената на упражненията се открива в самата инструкция, която засяга времето – „Помислете за случилото се през последните два дни и отбележете три добри неща, които са се случили през това време.“ След като запишат трите добри неща, участниците трябва да отбележат как това конкретно преживяване или събитие ги е накарало да се чувстват благодарни. Ефектите от това упражнение са подобни на ефектите от упражнението на Селигман (Seligman et al (2005).

Рефлексия върху благодарността

Тази интервенция, обозначаваща още и като „благодарствено съзерцание“ (Wood et al. 2010), е насочена към предизвикване на размисли върху значението на благодеянията и добротата на другите за собствения живот. Рефлексията върху изразената и преживяната благодарност само за пет минути е с отражения върху емоционалното благополучие (Watkins et al. 2003).

Рефлексията влияе върху благодарността чрез създаване на възможности за преосмисляне на последствията от благодарността (Dickens 2017; Wood, Froh, Geraghty 2010).

Рефлексията открива възможност за:

- усилване на сензитивността към доброто, което се случва и което ни обгражда, размислите върху доброто, което е можело никога да не се случи или че се е случило по изненадващ начин, засилва благодарността;
- усилване на паметта за добрите неща, които са се случили в миналото – извличане то на спомените, което е придружено с позитивни емоции, също предизвиква благодарност;
- осъзнаване, че доброто не е нещо, което ни е дадено по право – илюзия, която се появява от това, че сме обградени от много добри неща, които мислим, че ще придружават винаги нашия живот;
- осъзнаване, че много от проявите на доброто са изрази на интенциите и безкористните мотиви на другите, достигащи до границата на жертването;
- осъзнаване на преходността на нещата, че животът не само отнема, но и предоставя възможности;
- съсредоточаване върху позитивните измерения на ситуациите, което е условие да бъдат ценени;
- съсредоточаване в настоящето и ограничаване на забягванията в миналото и бъдещето, което разширява сензитивността към добрите неща, които остават незабелязани;
- разглеждане на ситуациите от различни перспективи, което закрепва пребиваването в благодарността.

Рефлексията върху благодарността може да бъде обвързана не само с позитивните, но и с негативни събития, които се случват в живота, с търсенията на позитивните последици от негативното събитие.

При тази интервенция учениците трябва да отбележат неприятно събитие, което се е случило в техния живот. След това да помислят за позитивните следствия от неприятното събитие, за които могат да бъдат благодарни. Да потърсят отговори на въпроса: как това събитие е повлияло по позитивен начин в техния живот, какви нови перспективи са очертани. Така чрез благодарността историята на собствения живот се изпълва със събития, които придобиват различен смисъл.

Рефлексията може да повлияе върху благодарността чрез осмислянето на самата благодарност – дали благодарността е значима-за-мен, върху самия избор да бъде или да не бъде благодарен.

В дидактичен контекст редуването на упражненията с изброяването на добрите неща с упражненията с размишляване върху благодарността и добрите неща отслабва ефектите от хедонистичната адаптация. Тази идея намира емпирична подкрепа в изследването на Любомирски и нейните колеги (Lyubomirsky, Sousa, & Dickerhoof 2006).

Изразяване на благодарността

Изразяването на благодарността чрез благодарствени посещения създава възможности за нейното пълно преживяване (Hosaka & Shiraiwa 2021). Тази интервенция включва написване на благодарствено писмо до даден човек, който е бил мил и доброжелателен и към когото не е изразена благодарността по подобаващ начин (Seligman et al. 2005, p. 416). Инструкцията, предложена от Фро и неговите колеги (Froh, Kashdan, Ozimkowski & Miller 2009), дава идея за нейната особеност:

– „Повечето хора се радват на изразената благодарност, за доброто, което са направили. Повечето от нас не забравят да „благодарят“, но понякога това благодаря е казано толкова бързо и случайно, че почти няма смисъл. С това упражнение ще имате възможност да изразите вашата благодарност по много по-дълбок начин. Помислете за някого, който е бил много добър с вас, и не сте му благодарили по подобаващ начин. След това уговорете среща лице-в-лице. Вашата задача е, да напишете благодарствено писмо на този човек и да го занесете лично. Писмото трябва да бъде конкретно, да съдържа това, което е направено за вас, как това е повлияло на вашия живот, и да е подписано от вас“.

Развитието на благодарността може да бъде подпомогнато и чрез програмата на Робърт Емънс. Предложената програма е с продължителност от четири седмици и включва: въведение, което представя същността на благодарността, мотивите за изразяване на благодарността и позитивните ефекти от благодарността върху благоденствието и оптималното функциониране. След това следват указания за организирането на отделните активности и самите активности, които трябва да бъдат изпълнявани през отделните дни от седмицата в продължение на четири седмици.

Програма за развитие на благодарност

Предложената от Джефри Фро дидактична програма е предназначена за развитие на благодарността. Програмата е основана върху когнитивните процеси, които насочват към разбиране на интенциите зад дара, ценността на дара и разпознаване добротата на другия, който е причината за дара.

Програмата е организирана в пет сесии. Първата сесия представя общото въведение и преглед на учебната програма. Разкрива общата цел и формат на обучението, както и основните теми, които ще бъдат разглеждани по-време на обучението. Сесии две и три са посветени на специфичните аспекти на социокогнитивните оценки, свързани с благодарността. Сесия две разглежда значението на благодеещието/подаръка и насърчава размислите върху интенционалността на постъпката на доброта. Сесия три разглежда значението на усилията и насочва към осмисляне на връзката между благодеещието и усилията, цената, която е платена, което очертава и ценността на благодеещието. Четвъртата сесия е посветена на ефектите от благодеещието, с какво е допринесло за моя живот. Петата сесия представя обобщение на същността и значението на социокогнитивните оценки, като набляга на важноста на рефлексията върху тези оценки при изразяването на благодарността към другите. Сесията включва и дискусии относно различните начини за изразяване на благодарността.

Това, което е конституиращо за благодарността и което трябва да се отчете в програмата, е осъзнаването на причинената доброта в живота и че доброта и даровете не са даденост. Ефектите от обучението по тази програма са потвърдени емпирично и от наблюденията в практиката. Програмата е с позитивни ефекти, които се запазват шест месеца по-късно.

Следва да се отбележи, че едно от достойнствата на тази програма е, че осигурява концептуална рамка за създаване на различни упражнения и дейности за повишаване на благодарността.

Пълния текст четете в „Педагогика“, кн. 3

Корпоративен имейл и дигитални стратегии

Откъс от „Преход към дигитално доверие – ролята на фирмения имейл в успеха на малките и средните предприятия“

Никола Цоцев

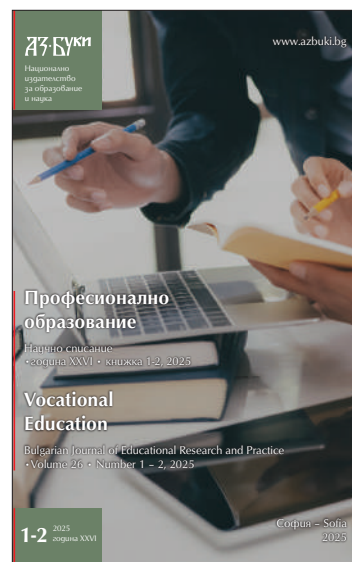
Университет за национално и световно стопанство

1. Въведение

Доверието в онлайн среда в съвременната дигитална ера се превръща в ключов фактор за успех на бизнеса. Предизвикателството, пред което са изправени малките и средните предприятия (МСП), е не само внедряване на нови технологии, но и изграждане на надеждно дигитално присъствие, на което клиентите да вярват. Дигиталното доверие отразява увереността на потребителите в целостта на дигиталните взаимодействия с дадена организация (ISACA 2023). Изследванията показват, че организациите, демонстриращи ангажимент към дигиталното доверие, са по-успешни – 79% от анкетирания вярват, че предприятия с високо ниво на дигитално доверие се радват на по-добра репутация и по-лоялни клиенти (ISACA 2023).

Една от базисните стъпки към изграждане на дигитално доверие е използването на фирмен имейл адрес (т.е. имейл с домейна на компанията) в бизнес комуникацията. Първият контакт с клиента често се осъществява по имейл, поради което професионалният изглед на този имейл е от решаващо значение за доброто първо впечатление (Friesen 2016). Използването на личен адрес (например в Gmail, Yahoo или abv) при официална кореспонденция може неусетно да подрони доверието на потенциалните клиенти. В противовес, имейл адресът с домейна на фирмата излъчва сериозност и професионализъм. Актуалността на темата произтича от факта, че много МСП все още пренебрегват този елемент – често поради незнание или стремеж към спестяване на разходи, без да осъзнават влиянието му върху имиджа и успеха на бизнеса.

Заглавието е на редакцията

www.vocedu@azbuki.bg

*Списанието е представено в
ERIH PLUS; CEEOL; EBSCOhost;
Google Scholar; Primo; ExLibris*

Главен редактор

Проф. д-р Тоня Георгиева

E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактор

Красимира Дешева
0884 94 52 02

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Професионално
образование“,
кн. 1 – 2/2025:**

МЕТОДИКА И ОПИТ

Възможности за приобщаване чрез дуално обучение
[Opportunities for Inclusion through
Dual Training] / Силвия Тонева

Как изкуственият интелект променя образованието / *Магдалена Мъглижанова*

Социално-икономически фактори и интегрирана система за управление – ефективен механизъм за качествено професионално обучение / *Мария Големетова*

Интерактивните платформи – средство за по-лесно усвояване на учебния материал / *Ренета Цветкова*

Ролята на професионалното STEM образование в изграждането на култура на стандартизация: предизвикателства и възможности / *Боряна Илиева*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Преход към дигитално доверие – ролята на фирмения имейл в успеха на малките и средните предприятия / *Никола Цоцев*

АНАЛИЗ

Анализ и избор на структурни компоненти на нискостойностен паралелен делта робот / *Станислав Цолов*

Целта на изследването в тази статия е да се анализира ролята на фирмения имейл за изграждане на дигитално доверие и постигане на успех при МСП. Формулирани са следните задачи:

- да се изследват теоретичните аспекти на дигиталното доверие и значението на професионалния имейл за имиджа на фирмата;

- да се проучат нагласите и практиките сред МСП относно използването на фирмени имейл адреси;

- да се оцени влиянието на фирмения имейл върху доверието на клиенти/партньори и бизнес резултатите;

- да се предложат препоръки към предприемачите за подобряване на дигиталното присъствие чрез ефективно използване на имейл с фирмен домейн.

В Литературното проучване са разгледани тенденциите в дигитализацията на МСП, предимствата на корпоративния имейл и връзката му с професионалния имидж и доверието. След това раздел „Методология“ описва проведеното проучване – анкета сред представители на МСП и използваните методи за анализ. В „Анализ и резултати“ са представени данните от анкетата, включително разпределение на отговорите и графични визуализации, и се дискутира зависимостта между използването на фирмен имейл и доверието в бизнеса. Накрая, „Изводи и препоръки“ обобщава основните открития и предлага практически насоки и идеи за бъдещи изследвания.

2. Литературно проучване

2.1. Дигитализация на МСП

Дигиталната трансформация вече не е избор, а необходимост за малките и средните предприятия. Въвеждането на цифрови инструменти и платформи може значително да повиши продуктивността и конкурентоспособността на МСП. Използването на онлайн технологии позволява на малкия бизнес да разшири достъпа си до ресурси, пазари и клиенти, като същевременно намалява транзакционните разходи (US-EU TTC 2023). Например присъствието в интернет чрез уебсайт и официални комуникационни канали (като фирмен имейл) дава възможност дори на най-малките фирми да достигнат до широка международна аудитория и да изглеждат надеждни в очите на потребителите (US – EU TTC 2023).

Въпреки ползите много МСП срещат и предизвикателства при дигитализацията – ограничени финанси, липса на експертни умения и опасения за сигурността. Липсата на доверие от страна на предприемачите към новите технологии също може да забави приемането им (ISACA 2023). В този контекст концепцията за дигитално доверие придобива водеща роля: както вътрешно (сред служителите, които трябва да възприемат технологиите), така и външно (сред клиентите, които взаимодействат с дигиталното присъствие на фирмата). Сигурността, поверителността на данните и надеждността на онлайн услугите са основни компоненти на дигиталното доверие (ISACA 2023). За утвърждаването на доверие МСП трябва проактивно да демонстрират своята

легитимност и сериозен подход в дигитална среда – например чрез професионално поддържан уебсайт, активна комуникация в социалните мрежи и използване на корпоративни имейл адреси за цялата бизнес кореспонденция.

2.2. Значение на фирмения имейл за професионалния имидж в бизнеса

Електронната поща остава една от най-използваните форми на бизнес комуникация, въпреки възхода на нови платформи. Фирменият имейл адрес – такъв, който съдържа собствен домейн на компанията (например name@company.com) – се възприема като признак на утвърден бизнес и професионализъм. Използването на личен или безплатен имейл акаунт (например companyname@gmail.com или companyname@abv.bg) за бизнес цели може да създаде впечатление за неформалност или дори за временен, малък мащаб на дейността. Клиентите интуитивно правят изводи от подобни детайли. Имейл адресът от бизнес клас (брандиран с фирмения домейн) „помага за установяването на правдоподобност, изграждането на доверие и популяризирането на вашата марка“ (Microsoft 365 forms). С други думи, всяко съобщение, изпратено от адрес на фирмения домейн, подсилва корпоративната идентичност и убеждава получателя, че фирмата е легитимна и надеждна.

Различни източници подчертават, че първото впечатление в бизнес комуникацията често зависи от имейл адреса. Професионалният имейл задава правилния тон към потенциалните клиенти. Ако една утвърдена компания използва личен имейл (@gmail.com, @abv.bg и т.н.), това може да изглежда непрофесионално и да подкопае нейния авторитет. Обратно, кореспонденцията чрез фирмен адрес (например office@company.bg) сигнализира сериозност. Ето защо професионалните организационни имейли често се разглеждат като елемент от фирмения брандинг и комуникационната стратегия (Tsvetkova 2021). Освен доверие те допринасят и за разпознаваемост на марката – името и логото („Медияпост Хит Мейл“, Март 2020) на компанията присъства във всеки имейл, което подсилва запомнянето му у партньори и клиенти (Schaffer 2023).

2.3. Предимства на фирмения имейл спрямо личните имейли

Предимствата от използването на фирмен имейл могат да се обособят в няколко направления: доверие и надеждност, сигурност, маркетинг и брандинг, организация и контрол.

2.3.1. Доверие и надеждност

Клиентите са много по-склонни да се доверят на имейл, който идва от официален домейн на компания, отколкото на такъв от безплатна услуга. В подкрепа, проучване на Verisign сред потребители установява, че 74% от потребителите биха имали повече доверие на компания, ако тя използва имейл с фирмен домейн вместо безплатен адрес (Verisign 2015). Подобно изследване, цитирано от GoDaddy, показва, че 75% от онлайн купувачите считат професионалния имейл адрес (съответстващ на домейна на уебсайта) за изключително важен, за да се доверят на бизнеса при покупка (Friesen 2016). Обратно, когато видят имейл от общ домейн (@gmail.com и др.), 33% от потребителите се съмняват в легитимността на фирмата, а 24% биха били колебливи да предоставят личните си данни на такъв сайт (Friesen 2016). Тези данни недвусмислено показват, че използването на личен имейл за бизнес може пряко да навреди на доверието към компанията.

2.3.2. Сигурност

Фирмените имейл услуги обикновено предлагат по-високо ниво на сигурност и управление. Бизнес сървърите за електронна поща разполагат с политики за защита от спам, фишинг и хакерски атаки, които личните пощи често нямат. Персоналните имейл акаунти са по-уязвими към пробиви, тъй като липсват специализирани ИТ процеси за предотвратяване на измами (Mailchimp 2021). Един инцидент с изтичане на данни чрез несигурна електронна поща може сериозно да урони репутацията на фирмата. За сравнение, корпоративният имейл дава възможност на бизнеса да контролира достъпа, да управлява централно акаунтите на служителите и да прилага стандарти за сигурност (напр. двуфакторна автентикация, криптиране). По този начин се защитава както поверителната информация на клиентите, така и вътрешната корпоративна информация, което е ключово за дигиталното доверие (Mailchimp 2021). Клиентите са по-спокойни да комуникират с компания, която очевидно е вложила средства в своята киберсигурност и няма да компрометира данните им.

2.3.3. Маркетинг и брандинг

Както вече бе споменато, всеки изпратен имейл от фирмения домейн играе роля на малка рекламна брошура – той реактивира името на марката пред получателя. Това е особено полезно за изграждане на осведоменост за марката (brand awareness). Освен това фирменият имейл позволява постоянност в комуникацията – всички служители използват един и същ формат на адреси, което изглежда по-организирано и улеснява контакта с тях (напр. всички имейли завършват на @company.com). Има и допълнителни маркетингови ползи: при имейл кампании процентът на

отговор или отваряне може да е по-висок, когато подателят е явно от официален източник, а не маскиран зад общ домейн (пример: клиентът по-скоро би отворил писмо от sales@company.com отколкото от companyname@yahoo.com).

2.3.4. Организация и контрол

С фирмен имейл бизнесът има контрол върху създаването и управлението на адреси за различни отдели и служители (напр. support@company.com, info@company.com). Това дава гъвкавост – могат да се създават специализирани пощи за определени функции, което подобрява обслужването на клиентите, влияейки на удовлетворението и лоялността, като същевременно се подобрява и вътрешната координация (Georgieva, 2015). При напускане на служител акаунтът му остава под контрола на фирмата и може да бъде прехвърлен или пренасочен, така че връзката с клиентите да не се губи. Данните и кореспонденцията остават собственост на компанията, а не на отделни лица, което е важно за спазване на политики и регулации (например GDPR при работа с лични данни).

2.4. Връзка между дигиталното доверие и бизнес успеха

Доверието е валутата на дигиталната икономика. Без него дори най-добрите технологии не могат да донесат устойчив успех. Дигиталното доверие обхваща не само сигурността, но и цялостната репутация на бизнеса онлайн – от отзивите на клиенти, през прозрачността на комуникацията, до последователността в брандинга. При МСП, които нямат утвърдена марка колкото големите корпорации, изграждането на доверие е още по-критично, защото липсата на доверие е сред основните бариери пред електронната търговия и онлайн услугите, особено когато потребителите се притесняват от измами.

Изследванията категорично свързват високите нива на доверие с положителни бизнес резултати. Например докладът на ISACA (2023) за Европа открива, че мнозинството професионалисти (83%) очакват дигиталното доверие да стане още по-важно през следващите 5 години (ISACA 2023). В същия доклад 70% смятат, че високо доверие води до по-добра репутация на марката, а 51% вярват, че допринася за по-силна лоялност на клиентите. На практика, това означава повече повторни продажби, препоръки „от уста на уста“ и устойчив ръст. За МСП, които често разчитат на тесни общности от клиенти, такъв ефект може да бъде решаващ за оцеляването и разширяването на дейността.

Фирменият имейл, макар и само един елемент от цялостното дигитално присъствие, е пряко свързан с доверието. Той служи като „цифров подпис“ на компанията във всяка кореспонденция. В комбинация с професионален уебсайт и активност в социалните мрежи, корпоративният имейл допълва образа на надежден пазарен представител. Липсата му, в обратния случай, може да породи съмнения: ако една компания не е инвестирала дори в собствен имейл, дали е инвестирала достатъчно в качеството на продуктите или услугите си? В този смисъл, ролята на фирмения имейл в бизнес успеха се изразява именно чрез влиянието му върху изграждането на доверие, което е предпоставка за сключването на сделки, привличането на партньори и задържането на клиенти.

3. Методология

За да се изследва влиянието на фирмения имейл върху дигиталното присъствие на МСП, беше проведено емпирично проучване, съчетаващо количествени и качествени методи.

Анкетно проучване: основната част от данните е събрана чрез онлайн анкета сред представители на малки и средни предприятия. Анкетата е проведена през 2023 г., като поканата за участие е разпространена чрез бизнес асоциации, корпоративни имейли и социални мрежи. Общо са се включили N = 268 респонденти – собственици или мениджъри на МСП от различни сектори (търговия, услуги, ИТ, производство и др.). Анкетният въпросник съдържа въпроси от затворен и отворен тип, групирани в няколко секции.

- Профил на фирмата и респондента: самооценка на дигиталното присъствие на фирмата и годишен оборот.

- Използване на имейл в бизнеса: дали фирмата има собствен домейн за имейл; основни причини за използване или неизползване на фирмен домейн.

- Нагласи към влиянието на дигиталното присъствие: как дигиталното присъствие влияе върху продажбите или приходите на фирмата.

- Бизнес ефекти: въпроси дали респондентите са забелязали промени в поведението на клиенти след въвеждане на фирмен имейл/сайт, как измерват успеха от усилията си за дигитално присъствие или дали смятат липсата на дигитализация за пречка.

Анкетните данни бяха обработени с помощта на статистически софтуер, като основно се приложи дескриптивен анализ (проценти, средни стойности) и кръстосани таблици за устано-

вяване на зависимости. Например анализирана е връзката между размера на годишния оборот, съпоставена с наличието на фирмен или личен/безплатен имейл, както и между наличието на фирмен имейл и усещането за повишено клиентско доверие.

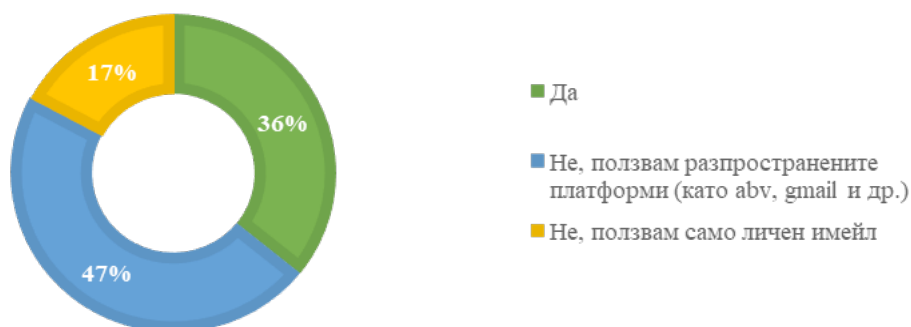
Ограничения на методологията включват относително малкия размер на извадката (предвид трудността да се ангажират за участие собственици на заети МСП) и факта, че проучването разчита основно на самоотчет от страна на фирмите за въздействието върху техния бизнес (липсват обективни измерители като промяна в приходи преди/след). Въпреки това събраните данни предоставят ценна моментна снимка на нагласите и практиките по темата.

4. Анализ и резултати

4.1. Разпределение на отговорите от анкетата

В анкетното проучване първо бе установено какъв дял от изследваните МСП използват фирмени имейл адреси. Резултатите показват ясна тенденция: по-голямата част от анкетираните предприятия разчитат изцяло на лични или безплатни имейли и само около 1/3 вече са приели практиката да комуникират чрез собствен домейн. Конкретното разпределение е илюстрирано на фигура 1.

ИМАТЕ ЛИ КОРПОРАТИВЕН ИМЕЙЛ (ФИРМЕН ИМЕЙЛ, РАЗЛИЧЕН ОТ ABV, GMAIL И Т.Н.)?

Фигура 1. Разпределение на МСП според вида имейл адрес, използван за бизнес комуникация

Данните показват процента от анкетираните фирми, които ползват фирмен (брандиран) имейл адрес, спрямо тези, които ползват личен/безплатен имейл. На диаграмата (фиг. 1) се вижда, че приблизително 36% от респондентите посочват, че фирмата им използва имейл с фирмен домейн (напр. @company.com), докато останалите 64% продължават да разчитат на безплатни имейл услуги като Gmail, Yahoo, Outlook, abv и др. Тези стойности подчертават, че макар мнозинството от МСП да не са направили преход към фирмен имейл, значителна част от фирмите са възприели професионалния подход. Някои от тези респонденти отбелязват, че преминаването към фирмен имейл е станало едновременно с изработката на фирмен уебсайт, като част от цялостната им стратегия за онлайн присъствие. Това подсказва, че осъзнаването на важността на дигиталния имидж често идва в пакет – фирмите, които инвестират в уебсайт, осъзнават и нуждата от съответстващи професионални имейли.

Следващото разпределение, представено във фигура 2, показва какво влияние оказва дигиталното присъствие върху продажбите и/или приходите на фирмата само измежду анкетираните, които са потвърдили, че имат фирмен имейл.

КАК ДИГИТАЛНОТО ВИ ПРИСЪСТВИЕ В МОМЕНТА ВЛИЯЕ ВЪРХУ ПРОДАЖБИТЕ ИЛИ ПРИХОДИТЕ ВИ?

■ Положително ■ Без въздействие ■ Отрицателно

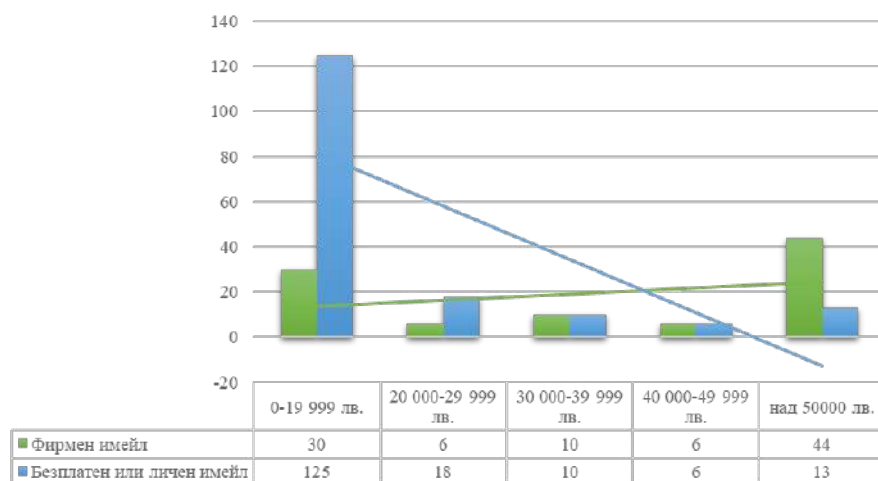
Фигура 2. Разпределение на влиянието, оказано от дигиталното присъствие върху продажбите и/или приходите на МСП (данните са от респондентите, потвърдили, че имат фирмен имейл)

От графиката се вижда, че мнозинството от анкетираните (65%) смятат, че дигиталното им присъствие има положително въздействие върху продажбите или приходите им. Интересен резултат е, че значителна част (33%) не забелязват никакво влияние, което може да означава, че в тези предприятия все още липсва ефективна дигитална стратегия или не се проследяват правилните метрики. Съвсем малък дял (2%) от респондентите смятат, че дигиталното им присъствие оказва отрицателен ефект – това подсказва, че за повечето МСП рисковете от онлайн активност са относително ниски, но все пак съществуват ситуации, в които дигиталното присъствие не е оптимално.

4.2. Връзка между използването на фирмен имейл и доверието в бизнеса

Анализът на данните категорично подкрепя хипотезата, че използването на фирмен имейл е свързано с по-високо ниво на доверие от страна на външните заинтересовани страни (клиенти, доставчици, партньори), което несъмнено оказва влияние и върху оборота на компанията. Фирмите, които са внедрили корпоративни имейли, отчитат позитивни резултати във взаимодействията си.

Разпределението, представено във фиг. 3, показва съпоставката между годишния оборот на респондентите, които използват корпоративен (фирмен) имейл, и тези, които използват личен/безплатен имейл.

Фигура 3. Съпоставка на годишния оборот на фирмите, които използват корпоративен имейл, с тези, които използват личен/безплатен имейл

Корелационният анализ подсказва, че има значими положителни връзки между използването на корпоративен имейл, годишния оборот и нивото на дигитализация. Това може да се интерпретира като доказателство, че инвестицията в дигитална инфраструктура, включително използването на корпоративна електронна поща, е свързана с по-добри бизнес показатели при МСП.

Друг аспект на доверието е вътрешният – служителите също усещат престиж, когато имат официални адреси. Това повишава и отговорността – кореспонденцията се следи (при спазване на фирмени политики), което дисциплинира служителите да поддържат определен стандарт в комуникацията.

Някои скептици сред анкетираните (главно респонденти без фирмен домейн) отбелязват, че според тях клиентите се интересуват повече от продукта/цената, отколкото от това откъде идва имейлът. Но дори те признават, че в ситуации като кандидатстване по оферти, комуникация с международни партньори или официални допитвания, биха предпочели да имат фирмен имейл. Тоест, контекстът е от значение: за ежедневни малки сделки може да няма видим проблем, но при по-значими B2B отношения или нови клиенти, липсата на професионален имейл може да създаде бариера на доверие, макар и негласно.

Пълния текст четете в „Професионално образование“, кн. 1 – 2

Многоизмерният характер на информационната конфронтация

*Откъс от „Civilization-Value Narratives as a Tool of Global
Information Confrontation:
Axiological and Security Format“*

Yurii Kalynovskyi

Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

**Vasyl Krotiuk, Olga Savchenko, Oleksandr
Malieiev**

*Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
(Ukraine)*

General problem formulation

Our time features an established tendency towards intensifying global confrontation in various forms, which determines the dynamics and temporality of instability in social systems. Global confrontation in the modern world is a combination of economic, military, geopolitical, informational, spiritual, value, and civilizational struggle. The articulation of the positions of opposing subjects, as a rule, reflects not only existing economic and geopolitical contradictions but is also based on civilizational, value, and ideological narratives that justify the logic of each side's arguments. That is why the study of narratives of global information confrontation becomes important for understanding its nature and causes, as well as the forms of its manifestation at the present stage of civilizational development. Civilization-value narratives do not incorporate the modern meaning of the global information confrontation but also reproduce people's mental-historical (civilizational-cultural) memory, which strengthens the argumentative and emotional basis of this process.

Analysis of the recent research and publications that have put forward the problem

Numerous scientific works deal with the problem of global information confrontation and the place and role of civilizational value narratives in its context. In particular, V. Pylypchuk characterized the main geopolitical changes in the information sphere of today, which enabled revealing the nature of the global information struggle. The scientific works of M. Prysiashniuk and M. Shaynoga focused on the

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. Д.Ф.Н. Владимир Градев
(изпълняващ длъжността)

E-mail: vgradev@phls.uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова

0889 60 44 53

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 1/2025:

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ
Комуникация и философия /
Владимир Градев

ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА
Building Bridges or Gates
between Game and Play? / Gilles
Lecocq

Civilization-Value Narratives
as a Tool of Global Information
Confrontation: Axiological and
Security Format / Yurii Kalynovskyi,
Yaroslav Mudryi, Vasyl Krotiuk,
Olga Savchenko, Oleksandr
Malieiev

Мирът, стабилността и гражданското неподчинение в правото /
Стилиян Йотов

ФИЛОСОФИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ

Bodies in Exile: Julia Kristeva and Tzvetan Todorov's Contributions to the Philosophy of the Body /
Bernard Andrieu

Тялото на спортистката: от възхита до body horror / Боряна Ангелова-Игова

The Cosmos versus the Infinite – on the Double Standard towards Infinity and Its Aesthetic Roots /
Latchezar Tomov

ФИЛОСОФСКИ ПРОБЛЕМИ
Science. Discourses. Roles /
Svetlana Alexandrova

Войната с живата Земя и театърът на катастрофата / Огнян Касабов

Технологичният край на света /
Мария Калинова

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
Manchev, Boyan. World and Freedom: Transcendental Philosophy and Modal Ontology /
Dimitar Vatsov

Boyan Manchev's Modal Ontology of Freedom /
Darin Tenev

Beyond Epitomic Dimensions /
Yoana Sirakova

essential characteristics and stages of development of the global information struggle as a modern phenomenon.

The authors of the monograph "Strategic Communications in International Relations" together with such scientists as D. Dubov, A. Barovska, Yu. Kazdobina studied the peculiarities of the use of narratives at the international, national, and domestic political levels. T. Kushnirova revealed the nature and basic features of the narrative, and M. Ozhevan explored various models of narratives that differ in their construction and functional purpose.

H. Yefimenko, S. Gromenko, I. Gomenyuk, O. Ilyuk, O. Sorotsynska, and A. Kadelnyk study the types of civilization-value narratives used in the Russian-Ukrainian hostilities since 2014. In the context of the research logic, scientific explorations by O. Vyotsky and D. Pavlov that emphasize the essence of the propaganda space, the propaganda strategy of electronic diplomacy, and the post-truth phenomenon are interesting. For a deeper understanding of the destructive impact of anti-Ukrainian civilizational and value narratives, we referred to the works of H. Pocheptsov, O. Kurban, N. Voloshyn, and others.

The analysis of the above scientific works allowed us to formulate the goal of our study which is to reveal the nature of civilizational value narratives for understanding their instrumental and functional purpose in the global information struggle. Also, scientific study deals with the applied aspects of using civilization-value narratives in modern wars, taking the Russian-Ukrainian confrontation as an example.

Presentation of the main material with a full justification of the obtained scientific results

In the 21st century, the struggle for global leadership has intensified significantly, and the methods of this struggle are becoming more technological and sophisticated. Characterizing the features of the modern world order, scientists note that "at the turn of the third millennium, humanity entered a qualitatively new stage in its history. Its main distinction from all previous stages is the ambiguity of the main vector of development, which can lead to as material and spiritual prosperity and to a global crisis that threatens the death of the entire civilization" (Getman et al. 2021, p. 391).

One of the main forms of modern competition in the international arena has become the global information struggle. From our point of view, the causes of the global information conflict are radical changes in the geopolitical, economic, and geo-informational processes of our time. V. Pylypchuk singles out the following main geopolitical changes in the information sphere:

- 1) the information space of Western countries is rapidly turning into a single global information space, where the USA and EU countries play the dominant role in controlling information flows;
- 2) a global information infrastructure based on the Internet is being formed, which can be seen as an increase in the media interdependence of states;
- 3) the military information space controlled by NATO countries has significantly expanded, including the territories of Eastern Europe, the Baltic states, and other countries formed in the post-Soviet space;
- 4) in the modern information space, the processes associated with the development of partnership and rivalry are intensifying;
- 5) one of the main spheres of geopolitical confrontation is

the information space at the global, regional, and national levels. At the same time, its priority at the specified levels depends on the specific goals of the state and can constantly change (Pylypchuk 2014, p. 38).

It can be argued that the global information space has become an arena of confrontation between the subjects of international relations, which, accordingly, goes on in regional and national information and communication interactions. The global information conflict is not only competition in the field of technologies for processing, saving, and reproducing information, it is also a struggle for meanings, assessments, and interpretations of events and phenomena that are mirrored in modern means of mass communication. During wars waged in the information age, cable news and the “new media” of the internet enable changing, sometimes on a daily or even hourly basis, the way wars are understood. As a result, a multitude of competing and often flawed narratives emerge that, ultimately, merely explain events in terms of self-serving political and cultural perspectives of a party in interest (Cage 2019, p. 53). In the information space, narrators are constantly creating and transforming judgmental statements, interpreting facts and events that affect the human being as a whole, groups of countries, and individual states.

To clear up the phenomenon of “global information conflict”, we refer to the study conducted by the American RAND Corporation in the late 90s of the XX century which substantiated the concept of “strategic information warfare” that provides that states use the global information space and infrastructure to conduct strategic military operations and reduce the impact on their information resources. The conducted research highlighted the key features of this type of warfare: the relatively low cost of creating means of information confrontation and the collapse of the status of traditional state borders during the preparation and conduct of information operations. Further study of the problem conducted by the specialists of the RAND Corporation led to the emergence of the concept of “strategic information warfare of the second generation”. The report defined this concept as a fundamentally new type of strategic confrontation, generated by the information revolution, which introduces the information space into the circle of possible spheres of confrontation. The report also emphasized that the development and improvement of approaches to conducting strategic information warfare of the second generation in the future may lead to a complete rejection of the military force use. Second-generation information warfare is an attempt to change the opposing side - to destroy its traditional content and replace it with a new one. That means that certain ideas are not directed at individual people or groups, but at a whole social outlook that can further self-develop in the right direction. The report highlights the following main directions of action to achieve the desired result: creating an atmosphere of despiritualization and immorality, a negative attitude towards the enemy’s cultural heritage; manipulating social consciousness and political orientation of social groups of the country’s population in order to create political tension and chaos; destabilizing political relations between parties, associations and movements to provoke conflicts, inciting mistrust, suspicion, intensifying political struggle, provoking repression against the opposition and even civil war; decreasing in the level of information support of state authorities and management, inspiring erroneous management decisions; misinforming the population about the work of state bodies, undermining their authority, discrediting management bodies; provoking social, political, national, and religious clashes; initiating strikes, mass riots and other economic protest actions; making it difficult for management bodies to make important decisions; undermining the international authority of the state, its cooperation with other countries; causing damage to the vital interests of the state in the political, economic, defence and other spheres (Prysiazniuk & Shainoha 2011, p. 73 – 74).

The global information confrontation as a struggle between worldviews and civilizational-value positions is reflected in certain narratives that we can see both at the regional and national levels. The center of gravity in any conflict is the narrative space. Therefore, dominating the narrative space should be a priority. Psychological, Information, Influence, and Stability Operations, are all aspects of Narrative Warfare. The most effective weapons in warfare have always been the ones that target the cognitive space because they are the most enduring (Maan & Clark et al. 2020, p. 37).

Пълния текст четете във „Философия“, кн. 1